

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle

Lisäraportti Suomen hallituksen neljänteen määräaikaisraporttiin

Tammikuu 2011

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:2

Raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle
Lisäraportti Suomen hallituksen neljänteen määräaikaisraporttiin
Tammikuu 2011

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:2

Julkaisija
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Vaasankatu 2, 40100 Jyväskylä
Puhelin: 09-160 73986
Faksi: 014-337-4248
Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

Taitto
Workshop Päiviä Oy

Kuvat
Porin lastenkulttuurikeskus, Satakunnan lastenkulttuuriverkoston "Vähäx valottaa" -lasten ja nuorten valokuvafestivaaleilta 2008.
Kansi Päivi Setälä, s. 4 Aino Juuruskorpi, s. 5 Tiiu Kivini, s. 13 Janne Piisi, s. 22 Päivi Setälä, s. 24 Kristiina Terästä, s. 34 Päivi Setälä, s. 37 Elena Pärna

Pekka Antikainen, Heikki Päiviä, Panu Päiviä, iStockphoto, Pixmac

Julkaisun kuvituksena käytetyt valokuvat eivät liity selvitykseen, eli tekstissä esiintyvät sitaattit eivät ole kuvissa olevien lasten ja nuorten ajatuksia.

ISSN-L 1798-3991
ISSN 1798-4009 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3109-1 (PDF)

PDF julkaistu verkossa 3.2.2011
www.lapsiasia.fi

Raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle

Sisältö

Lapsiasiavaltuutetun esipuhe	3
Yleistä suomalaisten lasten hyvinvoinnin tilasta	4
1. Yleiset toimenpiteet sopimusmääräysten täytäntöön panemiseksi	5
1.1. Lainsäädäntö	5
1.2. Yhteensovittaminen ja kansallinen toimintaohjelma	6
1.3. Itsenäinen valvonta	7
1.4. Lapsiin kohdistettavat voimavarat	9
1.5. Tietojen kokoaminen	10
1.6. Yleissopimukseen liittyvä koulutus ja tiedottaminen	11
2. Lapsen määritelmä	13
3. Yleiset periaatteet	14
3.1. Syrjinnän kieltö	14
3.2. Lapsen edun periaate	17
3.3. Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen	18
3.4. Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen	19
4. Kansalaisoikeudet ja perusvapaudet	22
4.1. Oikeus tuntee vanhempansa	22
4.2. Lapsen suojeleminen vahingolliselta tiedolta	23
5. Perheympäristö ja vaihtoehtoinen hoito	24
5.1. Perhe-elämän suoja	24
5.2. Lasten päivähoito	25
5.3. Erottamattomuus vanhemmista	26
5.4. Suojeleminen väkivallalta	30
6. Perusterveydenhuolto ja sosiaaliturva	33
6.1. Vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset	34
6.2. Nuorten mielenterveys ja päihdeiden käyttö	35
6.3. Elintaso	36
7. Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta	37
8. Erityiset turvaamistoimenpiteet	40
8.1. Maahan yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat	40
8.2. Kulttuuriset, kielelliset ja uskonnolliset oikeudet	41
8.3. Suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä	43

Lapsiasiavaltuutetun esipuhe

Lapsiasiavaltuutettu on 1.9.2005 toimintansa aloittanut itsenäinen viranomainen, jonka tehtävänä on edistää lapsen etua ja oikeuksia Suomessa. Valtuutettu antaa nyt ensimmäisen kerran YK:n lapsen oikeuksien komitealle oman arvionsa lapsen oikeuksien toteutumisesta.

Lapsiasiavaltuutettu antoi ulkoasiainministeriölle lausuntonsa Suomen valtion 4. määräaikaisraportista, joka on jätetty komitealle syksyllä 2008. Lapsiasiavaltuutetun näkemykset on tuossa raportissa otettu melko hyvin huomioon.

Tässä lisäraportissa käydään läpi teemoittain tekijöitä, joita ei lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan ole riittävästi huomioitu Suomen 4. valtioraportissa. Hallituksen määräaikaisraportin antamisen jälkeen on tapahtunut sekä myönteistä että kielteistä kehitystä, joten lisäraportin antaminen on tarpeellista.

Raportissa otetaan kantaa komitean 30.9.2005 Suomen valtion kolmannen määräaikaisraportin johdosta antamiin loppupäätelmiin siltä osin, kuin ne liittyvät lapsiasiavaltuutetun toimintaan tai Suomen valtio ei lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan ole noudattanut komitean suosituksia.

Tämän raportin perustana ovat lapsiasiavaltuutetun omat havainnot sekä vastaanotetut kansalaisyhteydenotot ja erityisesti lapsille tehdyistä kyselyistä ja selvityksistä saadut huomiot. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on lain mukaan välittää lasten mielipiteitä päättäjille. Lapsiasiavaltuutettu selvitti lähes 700 koululaisen mielipiteitä vuonna 2008, jo siinä vaiheessa kun hallituksen määräaikaisraporttia oltiin antamassa¹.

Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt Suomen kansallisten vähemmistöjen eli saamelais- ja romanilasten näkemyksiä omien oikeuksiensa toteutumisesta². Lisäksi Suomen Lasten Parlamentti³ toimii alakouluikäisten lasten osalta lapsiasiavaltuutetun neuvonantajana. Lapsiasiavaltuutetulla on ollut syksystä 2010 alkaen myös oma nuorten neuvonantajaryhmä ja yhteistyötä tehdään säännöllisesti Pesäpuu ry:n *Selviytyjät*-ryhmän kanssa. Sen jäsenet ovat lapsia ja nuoria, joilla on kokemusta lastensuojelun sijaisuudesta.

Keskeinen toimintatapa lapsiasiavaltuutetun työssä on yhteistyö muiden lasten oikeuksien edistämiseksi toimivien tahojen, esim. kansalaisjärjestöjen kanssa. Verkostojen muodostaminen järjestöihin sekä kuntien ja valtion viranomaisiin antaa mahdollisuuden jatkuvasti seurata lasten hyvinvointia ja lapsen oikeuksien toteutumista.

Jyväskylässä 24.1.2011

Maria Kaisa Aula, lapsiasiavaltuutettu

1 Tuononen, Päivi. *Asiaa aikuisille. Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8154.pdf

2 Junkala - Tawah. *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2:2009. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-9934.pdf

Rasmus, Minna. *"Saamelaisuus on kuin lahja". Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf

3 Suomen Lasten Parlamenttiin on jokaisen kunnan mahdollista nimetä alakouluikäinen edustajansa. Suomen Lasten Parlamentti toimii pääsääntöisesti verkossa. Parlamentti perustettiin vuonna 2006.

Yleistä suomalaisten lasten hyvinvoinnin tilasta

Suomessa lapset voivat kansainvälisesti vertaillen monessa suhteessa hyvin⁴. Aineellinen elintaso on hyvä ja perusopetus korkealuokkaista. Suomi on pitkään ollut kärkimaita lapsikuolleisuuden vähäisyydessä. Vauvojen ja pienten lasten terveydestä huolehditaan hyvin perheet tavoittavan neuvolapalveluverkoston turvin. Päivähoitopalvelut ovat kattavat. Suomi on turvallinen maa elää.

Kansainvälisten vertailujen perusteella Suomessa on parantamisen varaa erityisesti perhesuhteiden kiinteydessä. Yksinhuoltajia on runsaasti ja perheiden yhteinen aika vähäistä. Nuoret aloittavat varhain alkoholin ja tupakankäytön kokeilut. Nuorten itsemurhia Suomessa on kansainvälisesti vertaillen paljon. Lapset eivät myöskään kyselyjen mukaan viihdy koulussa yhtä hyvin kuin muissa Euroopan maissa.

Tilannetta synkistää etenkin se, että kuilu hyvin ja huonosti voivien lasten välillä on kasvanut ja lapsiköyhyys lisääntyy. Eriarvoista kehitystä ei 1990-luvun alussa koetun talouslaman jäljiltä ole saatu olennaisesti parantumaan. Tuoloin tehtiin monia lapsiperheiden tulonsiirtojen leikkauksia, joista vain osa on palautettu 2000-luvun aikana.

Lapsiasiavaltuutetun mielestä suomalaisten lasten elämään tarvitaan

- enemmän aikuisten läsnäoloa ja vähemmän yksinäisyyttä
- enemmän leikkiä ja vähemmän suorittamista
- enemmän ehkäiseviä ja vanhempia hyvissä ajoin tukevia palveluita
- enemmän mahdollisuuksia osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi.

Yleisesti ottaen maan hallituksessa lapsen oikeuksiin sitoutuminen ja monialainen, eri hallinnonalat yhdistävä lapsipolitiikka ovat kuitenkin vahvistuneet etenkin vuoden 2007 jälkeen. Lapsiasiavaltuutetun, kansalaisjärjestöjen ja ministeriöiden – etenkin opetus- ja kulttuuriministeriön – yhteistyö on toiminut erinomaisesti. Myös kunnissa on vahvistunut monialainen lasten hyvinvoinnin strateginen suunnittelu.

⁴ Katso: Doing Better for Children, OECD 2009; UNICEF Innocenti Report Card no 7: *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries 2007*

I. Yleiset toimenpiteet sopimusmääräysten täytäntöön panemiseksi

Artiklat 4, 42, 44(6); komitean suositukset 8, 10, 12, 14 ja 16

I.1. Lainsäädäntö

Suomessa on viime vuosina päätetty useista merkittävistä lapsen asemaa parantavista lainsäädäntöuudistuksista. Lisäksi vireillä on merkittäviä lakihankkeita. Eri-tyisesti vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki täsmensi aikuisten vastuuta lasten hyvinvoinnista ja suojelemisesta sekä velvoitti ottamaan lapsen mielipiteet huomioon tehtäessä häntä koskevia päätöksiä. Sosiaali- ja terveysministeriö on seurannut aktiivisesti lastensuojelulain toimivuutta, minkä johdosta siihen on tehty lisäyksiä ja muutoksia.

Vuonna 2009 astui asteittain voimaan Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta. Lasten ja nuorten terveystarkastusten määrää ja sisältöä sekä ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa säännellään aiempaa tarkemmin ja kuntia sitovasti.

Merkille pantava on myös nuorisolaki, joka astui voimaan vuonna 2006. Lain tarkoitus on tukea nuorten hyvinvointia ja osallistumista. Laki sisältää veloitteen kuulla nuoria kaikessa heitä koskevassa kunnallisessa päätöksenteossa. Lain perusteella valtioneuvosto hyväksyi ensimmäisen lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman vuonna 2007. Lastensuojelulain mukaan jokaisen kunnanvaltuuston tulee hyväksyä monialainen lasten ja perheiden hyvinvointisuunnitelma neljän vuoden välein.

Vuonna 2010 nuorisolakiin tehtiin lisäys kuntien velvollisuudesta järjestää etsivää nuorisotyötä, jonka tarkoitus on aktiivisesti etsiä avun tarpeessa olevia nuoria. Lisäksi kunnan tulee perustaa monialainen yhteistyöryhmä nuorten palveluiden kehittämiseksi.

Lapsen suojelemista kuluttajana vahvisti lokakuussa 2008 voimaan tullut kuluttajansuojalain muutos, jolla lakiin lisättiin alaikäisiin kohdistuvan tai heidät yleisesti tavoittavan epäasiallisen markkinoinnin kieltö. Eduskunnassa on vireillä merkittävä kuvaohjelmalainsäädännön uudistus, jolla vahvistetaan mediakasvatuksen kansallista koordinaatiota, selkiytetään alan valvontaa sekä erilaisia kuvaohjelmia ja pelejä koskevia ikärajoja.

1.2. Yhteensovittaminen ja kansallinen toimintaohjelma

Komitean suositus 8⁵

Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan yhteensovittaminen sekä hallinnonalojen välinen yhteistyö on edennyt Suomessa hyvin vuosien 2007–2011 aikana sekä valtion että kuntien toiminnassa. Valtion tasolla tärkeä edistysaskel on ollut nuorisolain mukaisen valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman laadinta sekä sitä tukeva erillinen määräaikainen politiikkaohjelma. Määräaikainen politiikkaohjelma on järjestänyt ja koordinoitunut käytännössä eri hallinnonalojen yhteistyötä opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä. Lapsen oikeuksien sopimus on ollut ohjelmatyön perustana.

Valtioneuvoston ohjelmatyön seuranta on kuulunut nuorisolain mukaan valtion nuorisoasiain neuvottelukunnalle. Lapsiasiavaltuutettu ja hänen johtamansa lapsiasianeuvottelukunta ovat olleet sen kanssa hyvässä yhteistyössä.

Valtioneuvostotasolla on tarpeen 2011 jälkeen varmistaa, että hallinnonalojen välinen koordinaatio jatkuu ja vahvistuu. Matti Vanhasen II hallituksen kauteen sidottua työtä jatkamaan tulee vakinaistaa koordinaatioyksikkö, joka voisi toimia opetus- ja kulttuuriministeriön tai sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Tällä tulisi olla tukenaan pieni sihteeristö sekä laaja-alainen lasten ja nuorten hyvinvointia seuraava neuvottelukunta. Seuraavassa hallituksessa lapsi- ja perheasioiden koordinaatio tulee nimetä yhden ministerin vastuulle (lapsi- ja perheministeri).

5 SUOSITUS 8. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio:

- varmistaa, että kansallinen toimintaohjelma kohdistuu selkeästi yleissopimuksen suojaamiin lapsen oikeuksiin;
- antaa toimintaohjelman täytäntöönpanoon riittävät varat;
- yhdistää kansallisen toimintaohjelman alaisuuteen kaikki muut toimintasuunnitelmat ja ohjelmat, jotta lasten oikeuksien toteuttamisessa vältetään hajanainen lähestymistapa;
- antaa uuden lapsiasiavaltuutetun tehtäväksi seurata kansallista toimintaohjelmaa ja arvioida sen edistymistä.

Samalla tulee jatkaa nuorisolain ja lastensuojelulain yhteensovittamista niin, että valtion toimintaohjelma ja kuntien ohjelmat paremmin liittyvät toisiinsa. Lapsiasiavaltuutettu pitää tarpeellisena, että jatkossa voitaisiin säätää yleislaki ”lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista” tukemaan hallinnonalat ylittävää yhteistyötä ja koordinaatiota. Tässä yhteydessä tulee lakisääteistä myös päätösten lapsivaikutusten arvioinnin tekeminen (katso kappale 3.2. Lapsen edun periaate).

Suositukset

- Suomen hallituksen tulee vakinaistaa vuonna 2007 aloitetun kansallisen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan yhteistyö sekä luoda koordinaatiolle kansalliset rakenteet vuoden 2011 jälkeen.
- Suomen hallituksen tulee liittää paremmin yhteen valtion ja kuntien monialaista ohjelmatyötä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

1.3. Itsenäinen valvonta

Komitean suositus 10⁶

Lapsiasiavaltuutetun asema

Lapsiasiavaltuutettu on aloittanut toimintansa Suomessa 1.9.2005. Tuolloin astui voimaan laki lapsiasiavaltuutetusta, samoin kuin valtioneuvoston asetus lapsiasiavaltuutetusta. Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen viranomainen, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävät on määritelty laissa seuraavasti:

- 1) arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista ja seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita;
- 2) seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin;
- 3) aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskevissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa;
- 4) pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon;
- 5) kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille;
- 6) välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle; sekä
- 7) edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista.

Nykyisin lapsiasiavaltuutetun lisäksi hänen toimistossaan työskentelee neljä henkilöä. Toimiston henkilökuntamäärä on edelleen liian pieni ottaen huomioon tarve tiedottaa lapsen oikeuksista ja pitää yhteyttä myös lapsiin. Kansalaiset joutuvat nyt myös odottamaan pitkään vastauksia yhteydenottoihinsa. Toimisto on hyvin pieni verrattuna muiden pohjoismaiden tai vastaavan kokoisten Euroopan maiden lapsiasiavaltuutetun toimistoihin.

Lain mukaan lapsiasiavaltuutettu antaa kertomuksensa tiedoksi valtioneuvostolle. Kertomus on luovutettu käytännössä sosiaali- ja terveysministerille ja käsitelty ministerivaliokunnassa. Lapsiasiavaltuutettu ei esittele vuosikertomustaan eduskunnalle. Näin on myös muiden erityisvaltuutettujen kohdalla (tasa-arvo-, vähemmistö- ja tietosuojavaltuutettu). Eduskunta nimittää vain eduskunnan oikeusasiamiehen, joka esittelee kertomuksensa suoraan eduskunnalle. Lapsiasiavaltuutettu jakaa kyllä vuosittaisen raporttinsa kaikille kansanedustajille. Lisäksi hän osallistuu kutsuttaessa eduskunnassa järjestettäviin valiokuntien kuulemisiin sekä epämuodollisiin seminaareihin. Lapsiasiavaltuutetun kertomuksen eduskuntakäsittely vaatisi nykyisen eduskunnan työjärjestyksen ja lapsiasiavaltuutetusta annetun lain muuttamista.

Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan lakiehdotus, jonka mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettaisiin perus- ja ihmisoikeuksien yleiseen edistämiseen Suomessa keskittyvä Ihmisoikeuskeskus. Sen on tarkoitus toimia yhteistyössä ja verkostoitua erityisvaltuutettujen, kuten lapsiasiavaltuutetun kanssa. Olisi luontevaa, jos jatkossa myös alan hallintoa kehitettäisiin niin, että lapsiasiavaltuutettu ja muut erityisvaltuutetut siirtyisivät eduskunnan yhteyteen. Tämä edistäisi myös tavoitetta raportoida lapsen oikeuksien toteutumisesta suoraan eduskunnalle.

6 SUOSITUS 10. Komitea suosittelee, että:

- a) lapsiasiavaltuutetun toimivaltuuksia laajennetaan itsenäisiä ihmisoikeusinstituutioita koskevan yleiskommentin nro 2 (2002) mukaisesti, mukaan lukien mahdollisuus ottaa vastaan ja tutkia lasten tekemiä valituksia;
- b) sopimusvaltio antaa lapsiasiavaltuutetun toimistolle riittävät henkilöstö- ja taloudelliset voimavarat, jotta tämä voisi tehokkaasti seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa koko maassa;
- c) lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus esitellään eduskunnalle ja siitä keskustellaan samassa yhteydessä, kun käsitellään niitä toimia, joihin hallitus aikoo ryhtyä sen suositusten täytäntöönpanemiseksi.

Suosituksset

- a) Suomen hallituksen tulee lisätä lapsiasiavaltuutetun toimiston resursseja, jotta lapsiasiavaltuutetulla olisi mahdollisuus tehokkaammin edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa.
- b) Suomen hallituksen tulee muuttaa lakia lapsiasiavaltuutetusta ja eduskunnan työjärjestystä siten, että lapsiasiavaltuutettu antaa eduskunnalle neljän vuoden välein kertomuksen lapsen oikeuksien toteutumisesta Suomessa.
- c) Suomen hallitus selvittää mahdollisuudet siirtää lapsiasiavaltuutetun toimisto hallinnollisesti eduskunnan ja siellä toimivien muiden ihmisoikeusviranomaisten yhteyteen.

Ihmisoikeus- ja laillisuusvalvonta

Lapsiasiavaltuutettu ei pidä ajankohtaisena toimenkuvansa laajentamista niin, että siihen kuuluisi myös lasten tekemien yksilövalitusten vastaanottaminen komitean suosituksen 10 mukaisesti (alaviite 6 sivulla 7). Muutos edellyttäisi tarkkaa selvittelyä ja erityisesti henkilöstöresurssien lisäämistä. Oman toimenkuvansa laajentamisen sijaan lapsiasiavaltuutettu suosittaa lapsen oikeuksien valtavirtaistamista osaksi muiden valvojen toimintaa niin, että lasten tosiasialliset mahdollisuudet ottaa niihin yhteyttä paranevat. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt asiaan liittyviä selvityksiä sekä aloittanut tätä tavoittelevan yhteistyön eduskunnan oikeusasiamiehen toimiston kanssa.

Suomessa on jo nyt monia ihmisoikeus- ja laillisuusvalvojia, jotka käsittelevät yksittäistapauksia. Järjestelmä on kuitenkin hajanainen eikä toimi lapsiystävällisesti. Ylimpien laillisuusvalvojen (eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri) lisäksi kanteluita ja valituksia tutkivat tasa-arvovaltuutettu, vähemmistövaltuutettu, tietosuojavaltuutettu ja kuusi aluehallintovirastoa. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) käsittelee sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja toimintayksiköiden toiminnasta tehtyjä kanteluita sekä periaatteellisesti tärkeitä sosiaalihuollon toimintayksiköiden ja henkilökunnan toiminnasta tehtyjä kanteluita⁷.

Lapsiasiavaltuutettu selvitti ihmisoikeus- ja laillisuusvalvontaelinten toiminnan lapsiystävällisyyttä keväällä 2010. Vastauksista ilmeni, että lapset tekevät kanteluita ja valituksia äärimmäisen harvoin. Yleensä kantelun tekevät tarvittaessa lapsen vanhemmat. Nykyisten ihmisoikeus- ja laillisuusvalvojen toiminta ei ole riittävän lapsiystävällistä; esimerkiksi tiedotus kantelumahdollisuudesta on suunnattu aikuisille. Lisäksi järjestelmän hajanaisuus vaikeuttaa oikean tahon löytämistä. Lapsiasiavaltuutettu on käynnistänyt yhteistyötä ihmisoikeus- ja laillisuusvalvojen kanssa tarkoituksena auttaa lapsiystävällisen palvelun kriteereiden luomisessa, viranomaisten kouluttamisessa sekä tiedottamisessa lapsille heidän käytettävissään olevista oikeusturvakeinoista.

Valtion valvonta- ja oikeusturvaviranomaiset näyttivät vastauksissaan odottavan, että paikalliset sosiaali- ja potilasasiamiehet ohjaisivat ja neuvoisivat lapsia ja nuoria oikeusturva-asioissa. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan kaikilla terveydenhuollon yksiköillä tulee olla potilasasiamies, joka neuvoo, ohjaa ja tiedottaa potilaita heidän oikeuksiinsa liittyvissä asioissa. Vastaavasti sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan kunnassa tulee olla sosiaaliasiamies sosiaalihuollon asiakkaan ohjaamiseksi ja neuvomiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt myös paikallisten sosiaali- ja potilasasiamiesten työn lapsiystävällisyyttä⁸. Alaikäiset ottavat itse harvoin yhteyttä asiamiehiin eivätkä asiamiehetkään ole juuri tiedottaneet toiminnastaan suoraan alaikäisille. Asiamiesten itsenäinen ja riippumaton asema ei myöskään ole riittävän vahva. Monin paikoin toimintaan ei ole varattu riittävästi henkilöresursseja, jotta sitä voitaisiin kehittää lapsiystävällisemmäksi.

Lapsiasiavaltuutetulle saapuu vuosittain 400–600 kansalaisyhteydenottoa, joissa kysytään joko yleisiä neuvoja tai apua yksittäisen lapsen tai perheen tilanteeseen. Yhteyttä ottavat enimmäkseen aikuiset eli vanhemmat ja eri viranomaiset⁹. Lapsilta tulee vain muutama yhteydenotto vuosittain.

7 Lisäksi kuluttaja-asiamies käsittelee mm. alaikäisille suunnatusta hyvän tavan vastaisesta mainonnasta tehtyjä ilmoituksia ja Viestintävirasto mm. lapsille haitallisten ohjelmien sijoittelusta tehtyjä valituksia.

8 Hänninen, Anu. *Lapsinäkökulma ja lapsen oikeudet sosiaaliasiamiesten raporteissa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2008. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8159.pdf Potilasasiamieheselvitys on valmistumassa.

9 Tavallisimpia aiheita yhteydenotoissa ovat lastensuojelun laatu, huoltoriidat sekä mediaan ja kouluun liittyvät asiat.

Lapsiasiavaltuutetulle tulevien kansalaisyhteydenottojen määrä osoittaa selvästi, että Suomessa on tarvetta lisätä voimavaroja lasten ja perheiden oikeudelliseen neuvontaan.

Lapsiasiavaltuutettu on lisäksi aloittanut yhteistyön Mannerheimin lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimen ja netin kanssa. Yhteistyön tarkoituksena on muun muassa tiedon saaminen lasten ja nuorten oikeusturvaongelmista.

Suosituksset

- a) Suomen hallituksen tulee parantaa lasten tosiasiallista mahdollisuutta saada asiansa ihmisoikeus- tai laillisuusvalvojan tutkittavaksi.
- b) Lapsen oikeudet ja lapsiystävällinen palvelu tulee valtavirtaistaa osaksi nykyisten yksittäistapauksia tutkivien ihmisoikeus- ja laillisuusvalvojen toimintaa.
- c) Lapsille ja nuorille tarkoitettua tiedottamista heidän oikeusturvaansa liittyvistä asioista tulee lisätä heidän yleisesti käyttämillään foorumeilla, kuten koulussa sekä Internetissä.
- d) Suomen hallituksen tulee vahvistaa paikallisten sosiaali- ja potilasasiamiesten toimintaedellytyksiä siten, että heillä on paremmat mahdollisuudet neuvoa alaikäisiä asiakkaita heidän oikeuksissaan ja että he voivat välittää lasten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista antamaa palautetta palveluiden kehittäjille.

1.4. Lapsiin kohdistettavat voimavarat

Komitean suositus 12¹⁰

Viime vuosien lainsäädännöllisillä muutoksilla ja kuntien yhteistyön lisäämisellä valtioneuvosto on pyrkinyt siihen, että alueelliset erot lasten, nuorten ja perheiden palveluiden saatavuudessa pienenisivät. Palveluihin liittyviä kansallisia normeja on vahvistettu. Kuntia on veloitettu yhteistyöjärjestelyihin. On kuitenkin edelleen palveluita, joissa sääntely on väljää. Esimerkiksi mainittakoon koulujen oppilashuoltoa koskeva lainsäädäntö.

Valtion aluehallintovirastojen mahdollisuus puuttua kuntien lainvastaiseen toimintaan parani lastensuojelulain uudistamisen sekä neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta annetun Valtioneuvoston asetuksen (380/2009) säätämisen myötä. Molemmat asettavat kunnille aiempaa yksiselitteisempiä aikarajoja ja määräyksiä. Esimerkiksi selvitys lapsen lastensuojelun tarpeesta on tehtävä kolmen kuukauden määräajassa. Mikäli kunta ei kykene täyttämään säännöksen veloitetta, on aluehallintovirastolla mahdollisuus määrätä kunnalle uhkasakko. Pakotetta on jonkin verran käytetty, mutta tarvetta olisi huomattavasti enemmän. Toimintaa rajoittavat myös aluehallintovirastojen liian niukat henkilöstöresurssit. Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että valtio on tiukentanut kuntien valvontaa.

Suosituksset

- a) Suomen hallituksen tavoitteena tulee olla lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden alueellisten erojen kaventaminen. Tässä tarkoituksessa tulee taata valtion aluehallintovirastoille riittävät henkilöstöresurssit kuntien toiminnan valvonnan tehostamiseksi.
- b) Aluehallintovirastojen tulee käyttää aktiivisesti kuntiin kohdistuvia pakotteita, kuten uhkasakkoja, kunnan jättäessä noudattamatta lakisääteisiä velvollisuuksiaan.

¹⁰ SUOSITUS 12. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tekee selvityksen, jonka avulla arvioidaan ja analysoidaan lapsiin kohdistetut voimavarat, ja jatkossakin tarvittaessa ryhtyy tehokkaisiin toimenpiteisiin, joiden avulla kaikille lapsille taataan tasa-arvoinen pääsy palveluihin ja palvelujen saatavuus heidän asuinkunnastaan riippumatta.

1.5. Tietojen kokoaminen

Komitean suositus 14¹¹

Lasten hyvinvoinnin seuranta on edistynyt Suomen valtionhallinnossa merkittävästi. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä laati vuoden 2010 syksyllä kattavan ehdotuksen lasten hyvinvoinnin tietopohjapolitiikan luomiseksi Suomeen. Lapsiasiavaltuutettu oli työryhmän puheenjohtaja. Tavoitteeksi asetettiin tietoon perustuva lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikka. Työryhmä kartoitti lasten hyvinvoinnin tietopohjan puutteita sekä laati ehdotuksen kansallisiksi lasten hyvinvoinnin indikaattoreiksi. Normiperustana on lapsen oikeuksien yleissopimuksen määritelmä lasten hyvinvoinnista.

Ehdotusten mukaan eri ministeriöt, tilastoviranomaiset, kunnat ja muut toimijat muodostaisivat yhteistyöelimen arvioimaan ja kehittämään lasten hyvinvoinnin tietopohjaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistäisi noin 40 lasten hyvinvoinnin indikaattorin tuotannon ja säännöllisen raportoinnin päättäjille. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa raportoitaisiin näiden perusteella lasten hyvinvoinnin tilasta. Tiedontuotanto kytkettäisiin tukemaan kuntien lasten hyvinvointipalveluiden suunnittelua ja johtamista.

Nykyisin kouluterveyskyselyn avulla saadaan tietoa yläkoulun ja toisen asteen oppilaiden terveydestä. Alakouluikäisten (alle 12-vuotiaiden) ja sitä nuorempien lasten terveydestä ja hyvinvoinnista ei ole nykyisin saatavilla juuri lainkaan indikaattoreiden perustaksi soveltuvaa tietoa. Tilanteen parantamiseksi työryhmä ehdotti *Lasten terveysseuranta* -hankkeen (*LATE*) pikais- ta toimeenpanoa sekä kouluterveyskyselyn laajentamista alakouluihin. Tarvitaan myös vanhemmuuden tilaa koskevaa uutta tiedontuotantoa. Tähän antavat hyvät mahdollisuudet neuvola- ja kouluterveydenhuollon asetuksen mukaiset uudet niin sanotut laajat terveystarkastukset, joihin koko perhe osallistuu määräväuosina.

¹¹ SUOSITUS 14. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa pyrkimyksiään kehittää järjestelmä lapsia koskevien tietojen laaja-alaiseksi kokoamiseksi, erityisesti kaikkein haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvien lasten osalta, jotta lasten elinolosuhteita ja heidän oikeuksiensa toteutumista voidaan yksityiskohtaisesti analysoida.

Lasten väkivaltakokemuksia kartoittavaan, heille itselleen tehtyyn kyselyyn perustuvat tiedot tulisi kerätä esimerkiksi 4–5 vuoden välein säännöllisesti. Edellinen lapsiuhritutkimus tehtiin vuonna 2008 ja sitä edellinen vuonna 1988. Tarvitaan myös kansallisesti tietoa perusteista, joilla kunnat ovat sijoittaneet lapsia kodin ulkopuolelle. Nykyisin huostaanottoon johtaneita syitä ei tilastoida valtakunnallisesti.

On myös tarpeen parantaa tiedon keruuta haavoittuvassa asemassa olevien ja vähemmistöihin kuuluvien lasten oikeuksien toteutumisesta sekä lasten yhdenvertaisesta kohtelusta. Näitä ryhmiä ovat maahanmuuttajalapsen, pakolais- ja turvapaikkaa hakevat lapset, kieli- ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset sekä vammaiset lapset. Ryhmät ovat kooltaan pieniä, joten tarvitaan uudenlaisia tilastollisen tiedonkeruun keinoja Tilastokeskukselle ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Tämä edellyttää muun muassa tietosuojaongelmien ratkaisemista.

Suositukses

- a) Suomen hallituksen tulee jatkaa lasten hyvinvoinnin tietopohjapolitiikan vahvistamista tehtyjen linjausten mukaisesti.
- b) Suomen hallituksen tulee kehittää tiedonhankintamenetelmiä seurataksaan haavoittuvassa asemassa olevien lasten, vähemmistöihin kuuluvien lasten sekä alle 12-vuotiaiden lasten hyvinvointia sekä hallituksen tulee toteuttaa säännöllisesti lapsiuhritutkimus selvittääkseen lasten väkivaltakokemuksia.

I.6. Yleissopimukseen liittyvä koulutus ja tiedottaminen

Komitean suositus 16¹²

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan sisältyy lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Politiikkaohjelma koordinoi vuonna 2009 lapsen oikeuksien sopimuksen 20-vuotisjuhluvuoden viestintä- ja vaikuttamiskampanjaa sekä lapsen oikeuksien kansallisen viestintästrategian laadintaa.

Lapsen oikeuksien juhluvuotta vietettiin Suomessa vuonna 2009 suunnitelmallisesti ja laajassa yhteistyössä. Politiikkaohjelman koordinoimaan viestintä- ja vaikuttamiskampanjaan osallistuivat useat ministeriöt, lapsiasiavaltuutettu, monet kansalaisjärjestöt ja evankelis-luterilainen kirkko. Kampanjalla haluttiin tehdä lapsen oikeuksia tunnetummaksi ja lisätä lapsen oman äänen kuulemista, lasten osallistumista ja vaikuttamista. Kampanjan suojelijana oli tasavallan presidentti *Tarja Halonen*.

Kampanjalla oli oma logo ja verkkosivusto (www.lapsenoikeudet.fi, www.barnkonventionen.fi), mikä loi yhteisen foorumin tiedonvaihtoon. Media- viestintä ja materiaalin tuottaminen oli aktiivista. Lapsen oikeuksien päivää 20.11.2009 vietettiin yhteisellä valtakunnallisella juhlalla ja paikallisilla tapahtumilla eri puolilla maata. Mediassa käsiteltiin lapsen oikeuksia, juhluvuoden ja juhlapäivän tapahtumia erittäin runsaasti ja monipuolisesti. Lapset saivat myös omia näkemyksiään esille hyvin mediassa. Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen tunnettuuden muutoksia seurattiin väestökyselyllä: tunnettuus lisääntyi kampanjan ansiosta. Lokakuussa 2008 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta oli kuullut 54 prosenttia väestöstä, tammikuussa 2010 vastaava osuus väestöstä oli 72 prosenttia.

Lapsiasiavaltuutetun julkaisu ”Asiaa aikuisille” (2008) jaettiin valtion ja kuntien päättäjille ja kaikille kouluille. Julkaisu välitti tietoa lasten mielipiteistä omien oikeuksiensa toteutumisesta. Lapsiasiavaltuutettu julkaisi juhluvuonna helppolukuisen esitteen lapsen oikeuksien sopimuksesta romanikielellä, venäjäksi ja viittomakielellä (video). Jo aiemmin olivat menestyneet suomen-, ruotsin-, englannin ja kolmen eri saamen kielen esitteet lapsen oikeuksista. Sopimusta tehtiin tunnetuksi myös lapsiasiavaltuutetun toimiston järjestämällä koulukiertueilla sekä alakouluikäisille suunnatuilla verkkosivuilla (www.lastensivut.fi) ja sen sivujen kissamaskotin vierailuilla.

12 SUOSITUS 16. Komitea kannustaa sopimusvaltiota edelleen jakamaan tietoa yleissopimuksesta, myös koulujen opetussuunnitelmien kautta, ja kiinnittämään erityistä huomiota tiedon jakamiseen haavoittuvimpien ryhmien, kuten maahanmuuttajien ja alkuperäiskansojen sekä etnisten tai kielellisten vähemmistöjen keskuudessa, sekä jatkamaan pyrkimyksiään antaa lasten kanssa ja hyväksi työskenteleville ammattilaisille riittävää ja järjestelmällistä lasten oikeuksia koskevaa koulutusta ja/tai perehdytystä.

Keväällä 2010 luovutettiin kulttuuriministerille kansallinen lapsen oikeuksien viestintästrategia, jossa on luotu viestinnän ja yhteistyön jatkumiselle rakenteet valtion hallintoon. Koordinaatiosta vastuulliseksi tahoksi esitettiin opetus- ja kulttuuriministeriötä. Tiedotusvelvoitteita esitettiin myös muille ministeriöille. Kansalaisjärjestöjen, lapsiasiavaltuutetun ja evankelis-luterilaisen kirkon asema viestintäyhteistyössä on myös tärkeä.

Strategiassa esitetään myös, että yleissopimusta koskevaa opetusta sisällytetään koulujen opetussuunnitelmiin ja kaikkien lasten parissa työskentelevien ammatti- ja täydennyskoulutukseen. Lapsen oikeuksien sopimuksen päivää 20.11. esitetään kansalliseksi liputuspäiväksi. Strategia tuo toteutuessaan selkeän parannuksen aiempaan tilanteeseen, jossa valtiovalta ei ole huolehtinut sopimuksen viestinnästä riittävästi. Opetushallitus täydensikin jo kesällä 2010 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita niin, että lapsen oikeuksien sopimus sisältyy niihin aiempaa selkeämmin.

Unicef julkaisi keväällä 2010 yhteispohjoismaisen tutkimuksen lapsen oikeudesta osallistua. Tutkimuksessa selvitettiin yläkouluikäisten lasten ja nuorten tietämystä lapsen oikeuksista ja ihmisoikeuksista. Suomalaislapset sanovat tietävänsä sopimuksesta kaikkein useimmin ja tietämys on lisääntynyt kolmen vuoden takaisesta mittauksesta.

Suosituksset

- a) Suomen hallituksen tulee jatkaa kansallisen lapsen oikeuksien viestintästrategian aktiivista toimeenpanoa opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla.
- b) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että lapsen oikeudet sisältyvät kaikkien lasten kanssa työskentelevien peruskoulutukseen.
- c) Suomen hallituksen tulee vahvistaa ihmisoikeuskasvatusta perusopetuksessa tukemalla opettajien täydennyskoulutusta sekä varmistamalla tarvittavat oppimateriaalit.

2. Lapsen määritelmä

Artikla I

Suomen lainsäädännön mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta. Edelleen on kuitenkin ikärajoja, jotka eivät tätä määrittelyä noudata. Tämä asettaa alle 18-vuotiaat keskenään epätasa-arvoiseen asemaan.

Lapsilisälain mukaan lapsilisään on oikeus siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 17 vuotta. Oikeus lapsilisään tulee ulottua 18 vuoden ikään saakka.

Vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön vammaistuki määräytyy eri tavoin riippuen siitä, onko hän alle vai yli 16-vuotias (laki vammaisuuksista, 570/2007). Alle 16-vuotiaan vammaistukea on oikeutettu saamaan lapsi, jonka sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen terveeseen lapseen. Kuusitoista vuotta täyttäneiltä kyseinen tuki päättyy ja lasta kohdellaan samoin edellytyksin kuin aikuista vammaista tai pitkäaikaisesti sairasta henkilöä. Etuuden suuruus ei muutu, mutta edellytykset ovat tiukemmat kuin 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saamiselle. Kaikkia alle 18-vuotiaita vammaisia tulisi kohdella samalla tavoin.

Suositus

Suomen hallituksen tulee muuttaa lapsilisälakia siten, että lapsilisää on oikeus saada alle 18-vuotiaan lapsen elatusta varten ja muuttaa vammaisuuksista annettua lakia siten, että alle 16-vuotiaan vammaistuki muutetaan lapsen vammaistueksi, johon on oikeus alle 18-vuotiailla pitkäaikaisairaille ja vammaisilla lapsilla.

3. Yleiset periaatteet

Artiklat 2, 3, 6 ja 12; komitean suositukset 18, 21, 23 ja 43

3.1. Syrjinnän kieltö

Artikla 2; komitean suositus 18¹³

Lasten ja nuorten syrjintäkokemukset

Lapsiin kohdistuvan suoranaisten syrjinnän kannalta eniten ongelmia on erilaisiin kieli- ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien (romani-, saamelais- ja viittomakieliset sekä maahanmuuttajalapsen) sekä vammaisten lasten elämässä. Moniperustaiseen syrjintään voi kytkeytyä myös toisen kansalliskielen asema (esim. ruotsinkielinen viittomakielinen lapsi) ja sukupuoli. Lapsiasiavaltuutettu kiirehtii yhdenvertaisuuslain mukaisen yhdenvertaisuuden edistämisen velvollisuuden laajentamista koskemaan myös ikäperutetta.

Lapsiasiavaltuutettu on ollut mukana Itä-Suomen yliopiston ja sisäasiainministeriön tutkimushankkeessa, jossa kartoitettiin vuoden 2010 aikana lasten syrjintäkokemuksia¹⁴. Tutkimustulokset julkaistaan alkuvuodesta 2011. Niiden mukaan eniten syrjintää kokevat vammaiset ja ihonväritään erilaiset lapset. Syrjintää koetaan eniten samanikäisten tuttujen lasten ja nuorten taholta koulussa. Myös vieraat aikuiset voivat oudoksua ja suhtautua ennakkoluuloisesti esimerkiksi romanilapsiin ja -nuoriin sekä maahanmuuttajalapsiin. Erityisen huolestuttavaa on se, että monet lapset ja nuoret kokevat syrjinnän olevan vääjäämätöntä. Heidän tai heidän vanhempiensa on ollut vaikeaa saada tilanteeseen muutosta. Siksi olisi tärkeää vaikuttaa kaikkien aikuisten ja kasvattajien asenteisiin niin, että syrjintää ei hyväksytä.

Vammaisten lasten ja nuorten osalta on muissa yhteyksissä tullut esille, että myös opettajilla ja harrastusten ohjaajilla voi olla syrjiviä asenteita. Tämä koskee etenkin vähemmistöryhmään kuuluvan lapsen mahdollisuuksia osallistua yhteiseen opetukseen tai yhteisiin vapaa-ajan harrastuksiin muiden lasten kanssa.

¹³ SUOSITUS 18. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaisesti komitea suosittelee, että sopimusvaltio jatkaa ja vahvistaa pyrkimyksiään ehkäistä ja poistaa kaikenlainen lapsiin kohdistuva syrjintä, mukaan lukien romani- ja ulkomaalaistaustaiset lapset, ja kiinnittää erityistä huomiota nuorten koulutukseen syrjivien asenteiden osalta.

¹⁴ Tässä selvityksessä syrjinnän muotoja olivat nimittely, ulkopuolelle jättäminen, epäystävällinen kohtelu, ennakkoluuloisuus, väkivalta ja uhkailu.

Saamelaislapset kokevat suoranaista etniseen taustaan perustuvaa syrjintää vähemmän. Heidän osaltaan syrjintä on ensisijaisesti välinpitämättömyyttä heidän oikeuksistaan, kielestään ja kulttuuristaan. Saamelaislapset kokevat, että koulussa ei kerrota juurikaan heidän kulttuuristaan ja historiastaan alkuperäiskansana tai nykypäivän saamelaisuudesta. Mediassa saamelaisuudesta voi esiintyä kielteisiä stereotyyppioita ja yksinkertaistuksia.

Romanilasten oikeuksien toteutuminen

Komitean suositus 43¹⁵

Romanilapsille ja -nuorille tehtyjen haastattelujen¹⁶ mukaan romanilapset ovat tyytyväisiä perhe-elämään ja sosiaalisiin suhteisiinsa. Monilla oli vahva myönteinen romani-identiteetti. Valtaväestön asenteet romaneja kohtaan ovat stereotyyppisiä, mikä näyttäytyy lasten elämässä esimerkiksi koulukiusaamisena ja nimittelynä. Romanilapset koetaan liiankin erilaisina, koska heidän kulttuuristaan ei juurikaan koulussa kerrota. Tietämättömyys on omiaan vahvistamaan ennakkoluuloja.

”*Mun mielestä se on vaan semmonen, että me ollaan samanlaisia ihmisiä kuin muutkin. Me ollaan vaan sitte vähän erilaisia. Me puukeudutaan vähän erilaisiksi kuin muut, niinkö te, ja kyllä sitten välillä kokee kaikkea täällä koulussakin, että haukutaan mustalaiseksi. Sitten kun menin kolmosluokalle, niin ne alko kiusata mua. Ja minä päätin että kun ne enää tekee sen, nin sitte mulla voi räjähtää. Rehtori ja opettajatkin puuttui siihen asiaan, että pitää loppua ja kyllä on loppunut. – – Nyt on semmonen mieli että on kivempi käydä koulua – –.*”

– poika 10 vuotta

”*Mutta emmä opettajista tiedä, siellä meidän koulussa on tällä hetkellä [useampi] romanilasta, kyllä ne [opettajat] jonkun verran tietää, mut sit kummiskin välillä ne on ihan että mitä ihmettä?”*

– tyttö 14 vuotta

Valtaväestöön verrattuna romanilapset ja -nuoret ovat vähemmän perusopetuksessa, heillä on enemmän poissaoloja ja he keskeyttävät peruskoulun useammin. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksen perusteella parantamiseen varaa on romanikotien ja koulun välisessä yhteistyössä. Romanioppilaiden ongelmissa ei oteta yhteyttä kotiin yhtä herkästi kuin muiden lasten kohdalla. Romanitaustaisen henkilökunnan palkkaaminen esimerkiksi kouluavustajiksi on osoittautunut erityisen hyväksi keinoksi lisätä koulun ja kodin yhteistyötä sekä romanikulttuurin ymmärtämystä koulussa.

Suomessa valmistui vuonna 2009 romanipoliittinen ohjelma, joka sisälsi konkreettisia toimenpiteitä romaniväestön aseman parantamiseksi Suomessa. Ohjelma oli tärkeä ja myönteinen askel. Lapsiasiavaltuutetun tekemän selvityksen tuloksia otettiin ohjelmassa huomioon, mutta lasten omaan osallistumiseen sekä vapaa-ajan ja kulttuuritoimintaan olisi voitu kiinnittää siinä vielä enemmän huomiota. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt hyvää yhteistyötä kansallisen Romaniasiaain neuvottelukunnan kanssa.

Suositukses

- Suomen hallituksen tulee toteuttaa kansallinen romanipoliittinen ohjelma ja kiinnittää sen toimeenpanossa huomiota lasten osallistumiseen ja romanilasten kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan.
- Suomen hallituksen tulee lisätä romani- ja saamelaisvähemmistöä koskevaa tietoa opettajankoulutuksessa sekä koulun opetuksessa.
- Suomen hallituksen tulee pyrkiä lisäämään kouluihin romanitaustaista henkilökuntaa esimerkiksi kouluavustajiksi.
- Suomen hallituksen tulee asennekasvatuksella parantaa opettajien ja oppilaiden valmiuksia hyväksyä erilaisuutta koulussa ja etenkin vammaisten lasten ja nuorten osallistumista yhteiseen kouluun ja vapaa-ajan harrastuksiin.

¹⁵ SUOSITUS 43. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio ryhtyy kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin varmistaakseen, että yleissopimuksen 28 ja 29 artikla pannaan täysimääräisesti täytäntöön kaikkien lasten osalta koko maassa, mukaan lukien kaikkein haavoittuvimpiin ryhmiin kuuluvat lapset, kuten romanilapset.

¹⁶ Junkala - Tawah: *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2. www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-9934.pdf

Vankilassa olevien vanhempien lapset

Vankeusrangaistusta suorittavien henkilöiden lapset ovat ryhmä, joiden oikeuksien toteutuminen edellyttäisi kokonaisvaltaista tarkastelua. Tällä hetkellä ei edes ole tiedossa, kuinka monta lasta asia koskettaa. Arvioidaan, että Suomessa olisi 8 000–10 000 lasta, joiden elämää vanhemman vankeus varjostaa.

Lastensuojelulain 10 §:n mukaan aikuisen ollessa suorittamassa vapausrangaistustaan on selvitettävä myös hänen hoidossaan ja kasvatuksessaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. Lapsi voidaan myös lain mukaan sijoittaa vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhempansa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi vankilan perheosastolle enintään siihen saakka, kun lapsi täyttää kaksi vuotta. Alle kolmevuotiaan lapsen sijoitus voi jatkua perheosastolla, jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii. Tältä osin lainsäädäntöä ja käytännön toimintamalleja on äskettäin tarkistettu myönteisesti niin, että vankilaviranomaisten ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyö on tiivistä.

Vankeuslain mukaan vankeja sijoitettaessa on otettava huomioon muun ohella yhteyksien säilyminen lähiomaisiin. Käytännössä tämä ei kuitenkaan toteudu riittävän hyvin. Lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä vankilassa olevaan vanhempansa on usein varsin paljon rajattu. Vankien puhelut on rajattu muutamaan minuuttiin päiväaikaan, jolloin omaisten tavoittaminen on vaikeaa (esimerkiksi lapsen koulunkäynnin vuoksi). Vankiloiden tilat vangin ja perheen tapaamiseen ovat usein lasten kannalta sopimattomat. Vanginvartijat voivat suhtautua lapseen tylästi. Lapsen oikeuksia ei ole otettu vankiloiden toiminnassa huomioon.

Vankilaviranomaisten ja vankilan ulkopuolella toimivien palveluiden, etenkin lastensuojeluviranomaisten yhteistyönä tulisi varmistaa, että vanhemman vankeudella on mahdollisimman vähän haittaa hänen lapsensa kannalta. Käytäntö on osoittanut, ettei viranomaisyhteistyö toimi vielä hyvin, kun vangin lapsi on vankilan ulkopuolella toisen vanhempansa kanssa tai lastensuojelun sijaishuollossa. Lapset tarvitsisivat ikätasolleen sovitettua tietoa vanhemman vankeudesta.

Suosituks

- Suomen hallituksen tulee valtavirtaistaa lapsen oikeudet rikosseuraamusjärjestelmään ja vankeinhoitoon, jotta niillä on kykyä arvioida päätösten lapsivaikutuksia.
- Suomen hallituksen tulee varmistaa vankilahenkilökunnan koulutus lapsen kohtaamiseen, tapaamistilojen ja -käytäntöjen lapsiystävällisyys sekä lapsen ikään ja kehitystasoon soveltuvan tiedon ja materiaalin tarjoaminen vanhemman vankeusrangaistuksesta. Vangin rangaistusajan suunnitelmassa tulee ottaa huomioon vanhemmuus ja sen hoitaminen vankeusaikana.
- Suomen hallituksen tulee varmistaa, että vankiperheen lapsen kohtaamisesta ja auttamisesta on tietoa ja ohjeistusta kuntien lastensuojelutyössä.

3.2. Lapsen edun periaate

Artikla 3; komitean suositus 21¹⁷

Päätösten lapsivaikutusten arviointi

Lapsen edun periaatteen toteuttaminen valtion ja kuntien yleisessä päätöksenteossa edellyttää päätösten lapsivaikutusten arviointia. Osana lapsivaikutusten arviointia tulee myös ottaa selvää lasten ja nuorten omista mielipiteistä.

Valtion tasolla oikeusministeriö on vuonna 2007 antanut ohjeet säädösehdotusten vaikutusten arvioimiseksi. Ohjeisiin sisältyy myös lapsivaikutusten arviointi osana erilaisten ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Selvitykset ovat osoittaneet, että lapsivaikutusten arviointi lainsäädäntöä valmisteltaessa ei kuitenkaan vielä toteudu riittävästi käytännössä.

Valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman (2007–2011) yhtenä tavoitteena on ollut päätösten lapsivaikutusten arvioinnin edistäminen. Käytännössä eräät ministeriöt ovat toteuttaneet pienimuotoisia pilottihankkeita. Lisäksi tietoa on koottu kansainvälisen vertailun kautta.

Kunnissa tehdään lasten ja nuorten elämään läheisesti liittyviä ratkaisuja liittyen esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouteen, ympäristöön, yhdyskuntasuunnitteluun sekä liikunta- ja virkistyspalveluihin. Työkaluja ja välineitä lapsivaikutusten arvioinnin tueksi on kehitetty viime vuosina, mutta niitä ei ole otettu riittävästi käyttöön. Myös kuntatasolta on viime vuosilta muutamia pilottiluonteisia esimerkkejä. Arvioinnin laajempi käyttö edellyttäisi, että se olisi lakisääteinen velvollisuus.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokous päätti vuoden 2009 lopulla, että kirkon lainsäädäntöön ja ohjeistukseen seurakunnille sisällytetään päätösten lapsivaikutusten arviointi. Lapsen oikeuksien valtavirtaistamista seurakuntien toimintaan kehitetään pilottihankkeiden avulla.

Suositus

Suomen hallituksen tulee saattaa lapsivaikutusten arviointi kuntien ja valtion päätöksenteossa lakisääteiseksi velvollisuudeksi lapsen edun periaatteen toteutumisen edistämiseksi.

17 SUOSITUS 21. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa pyrkimyksiään taata, että lapsen edun yleinen periaate tulee ymmärretyksi, asianmukaisesti huomioituksi ja sovelletuiksi kaikissa säädöksissä samoin kuin oikeudellisissa ja hallinnollisissa päätöksissä ja hankkeissa, ohjelmissa ja palveluissa, joilla on välittömiä tai välillisiä vaikutuksia lapsiin.

3.3. Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

Artikla 6

Suurin yksittäinen syy sikiöiden kehitysvaurioiden taustalla on raskaana olevan äidin päihteiden käyttö. Keskustelua on käyty näiden äitien oikeudesta ja velvollisuudesta ottaa vastaan päihdehuollon palveluita. Suurimpana ongelmana voidaan pitää hoitojärjestelmän puutteellisia resursseja ja alueellista epätasa-arvoista jakautumista. Päihteitä käyttävän äidin on vaikea saada ajoissa apua päihdeongelmansa hoitamiseksi. Päihteiden käyttöä ei aina riittävästi tunnisteta esimerkiksi neuvolassa.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä jätti vuonna 2009 toimenpide-ehdotuksensa raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistamiseksi¹⁸. Lapsiasiavaltuutettu pitää ehdotuksia hyvinä. Niitä ei ole kuitenkaan kaikilta osin toteutettu.

Työryhmä korosti yleisen alkoholipolitiikan vahvistamisen merkitystä, jotta alkoholinkulutus saataisiin vähentymään. Äitiysneuvoloiden henkilökunnan asiantuntemusta päihteiden käytön tunnistamisessa ja asian puheeksi ottamisessa tulee vahvistaa. Erityisen tärkeää on, että päihteitä käyttävälle odottavalle äidille säädetään oikeus päästä hoitoon välittömästi. Työryhmä ehdotti myös, että sikiön suojaamiseksi tulisi lailla säätää viimesijainen mahdollisuus määrätä raskaana oleva nainen tahdosta riippumattomaan hoitoon, jos sikiön kehitys on vaarantumassa.

Raskaana olevan päihdeongelmaisen naisen tuen ja avun saamista edesauttoi osaltaan 1.3.2010 voimaan astunut lastensuojelulain muutos, jonka mukaan niiden tahojen, joilla on ilmoitusvelvollisuus lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta, on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.

Erityisen hyviä tuloksia raskaana olevien naisten päihdeongelmien hoidosta on saatu niin sanotussa ”Pidä kiinni” -hoitojärjestelmässä, joka perustuu äidin ja vauvan kiintymyssuhteen vahvistamiseen. Palvelua toteuttavan Ensi- ja turvakotien liiton saama rahoitus on kuitenkin ollut määräaikaista. Valtio ei ole hoitanut rahoituksen vakinaistamista lupauksensa mukaisesti. Valtion lupauksien pysyvien rahoitusjärjestelyjen viipyminen uhkaa vähentää huomattavasti päihdeongelmaisten raskaana olevien naisten mahdollisuutta päästä hoitoon vuoden 2011 alusta.

Suositukses

- a) Suomen hallituksen tulee säätää päihteitä käyttäville raskaana oleville naisille subjektiivinen oikeus hoitoon.
- b) Suomen hallituksen tulee viimesijaisena keinona mahdollistaa laissa päihteitä käyttävän raskaana olevan naisen tahdonvastainen hoito sikiön terveyden vaarantuessa.

¹⁸ Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:4.

3.4. Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen

Artikla 12

Yleisesti lasten osallistumisen tilasta Suomessa

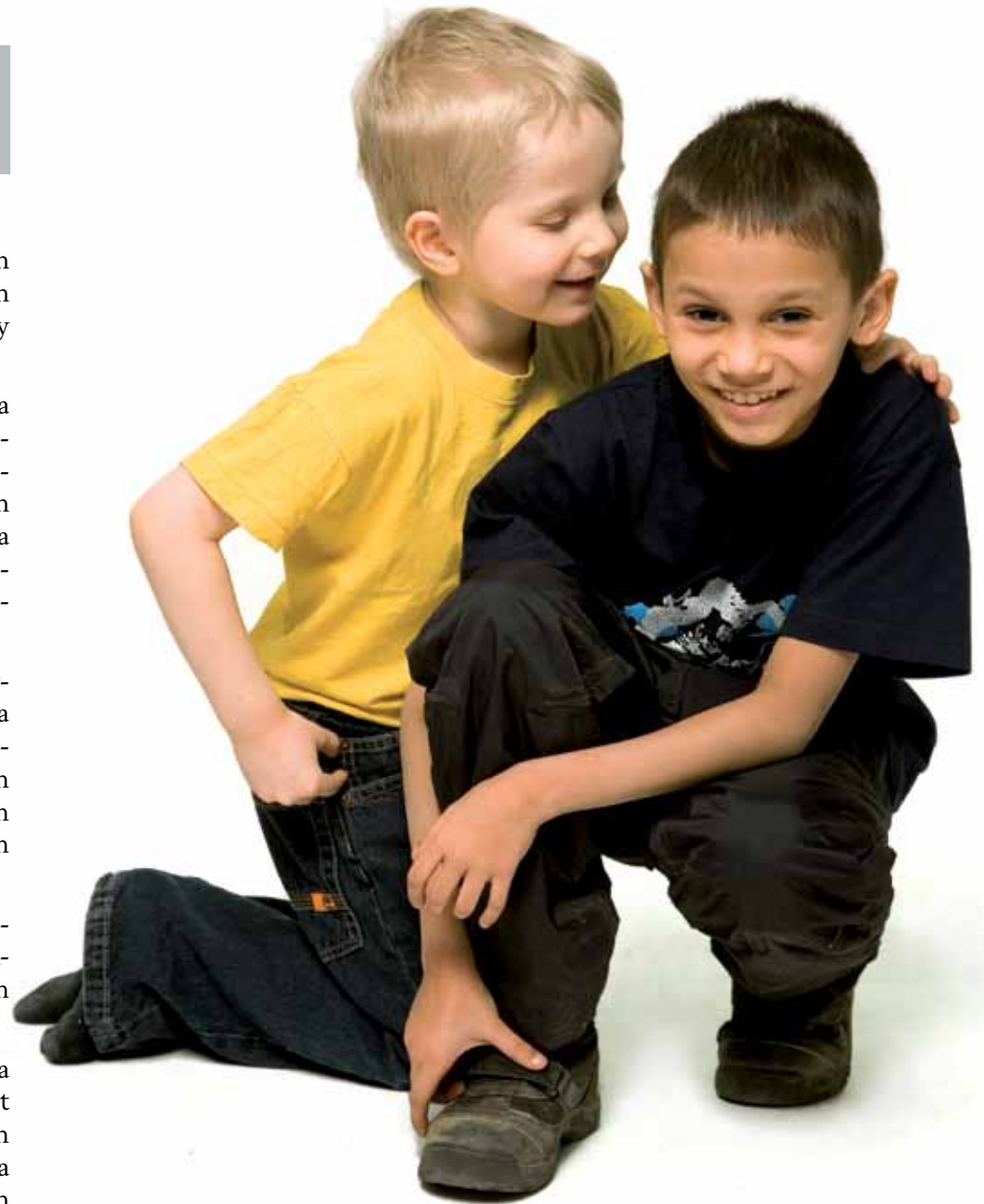
Euroopan neuvosto toteutti syksyn 2010 aikana Suomessa lasten ja nuorten osallistumisen tilasta pilottityyppisen arvioinnin. Perustana oli YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12 (2009), joka on myös käännetty suomen kielelle. Lapsiasiavaltuutettu osallistui arviointiin tiiviisti.

Arvioinnin perusteella voidaan sanoa, että lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti toteutuu Suomen lainsäädännössä varsin hyvin. Tästä on nimenomainen säännös Suomen perustuslaissa. Lastensuojelulaki kohensi merkittävästi lapsen oman mielipiteen selvittämisen velvoitteita. Sen käytännön toteutumista kuitenkin rajoittaa sosiaalityöntekijöiden liian vähäinen määrä. Lapsia koskevasta erityislainsäädännöstä vain lasten päivähoitoa koskevasta laista puuttuu lasten mielipiteiden selvittämiseen velvoittava säännös.

Lasten osallistumisen tavoitteet ovat edistyneet 2000-luvun aikana varsin hyvin. Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus asetti tavoitteen, että jokaisessa kunnassa tulee vuoden 2011 loppuun mennessä olla lasten ja nuorten osallistumisjärjestelmä. Tämä on vauhdittanut kuntien nuorisovaltuustojen ja jossain määrin myös alakouluikäisten lasten parlamenttien sekä ala- ja yläkoulujen oppilaskuntien perustamista. Etenkin alakouluissa oppilaskuntia on kuitenkin vielä vähän.

Vuonna 2008 tehdyn selvityksen mukaan noin 59 prosentissa kuntia oli nuorisovaltuusto ja 87 prosenttia alle 18-vuotiaista asui näissä kunnissa. Edistyneisimmät kunnat ovat laatineet tai laatimassa laajempia lasten ja nuorten osallistumisen tavoiteohjelmia (esim. Vantaa, Jyväskylä ja Sastamala).

Lasten osallistumisen ja kuulluksi tulemisen merkittävin este Suomessa ovat aikuisten ajan puute sekä aikuisten riittämättömät vuorovaikutustaidot eri-ikäisten lasten kanssa. Lisäksi aikuiset eivät aina tiedosta, kuinka paljon hyötyä lasten kokemustiedosta olisi palveluiden kehittämisessä. Suomessa tarvitaan siis etenkin lasten ja nuorten osallistumista tukevan toimintatavan ja kulttuurin kehittämistä kaikissa palveluissa.

Lapsille kertyy palveluita käyttäessään paljon kokemuksia, joita tulisi kerätä palautteena niin koulun, terveydenhuollon, lastensuojelun, liikuntapalveluiden ja harrastustoiminnan kuin kirjaston ja leikkipaikkojenkin kehittämiseen. Tärkeintä olisi lisätä lasten kanssa toimivien ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen vuorovaikutusta lasten kanssa ja lasten osallistumista tukevia tietoja ja taitoja.

Lapsiasiavaltuutettu on kerännyt lapsilta tietoa heidän vaikuttamisestaan niin perheessä, vapaa-aikana kuin koulussakin ("Asiaa aikuisille", 2008). Vaikuttamisen mahdollisuuksiin omassa perheessä lapset ovat varsin tyytyväisiä. Myös edellä mainittu Euroopan neuvoston arviointi antoi saman tuloksen. Eniten lapset toivovat lisää vaikutusmahdollisuuksia liittyen koulun arkeen. Lapset haluavat vaikuttaa etenkin kouluruokailuun, koulun pihojen varusteluun, koulun sisustukseen ja tilojen kodikkuuteen. He haluavat osallistua myös koulun sääntöjen laadintaan sekä järjestää mukavia yhteishenkeä tukevia tapahtumia. Taito- ja taide-aineiden opetuksen sisältöihin heillä on myös toivomuksia.

Myös Pohjoismaiden UNICEF-järjestöjen tekemä kysely¹⁹ lapsille vuonna 2010 tuotti saman tuloksen: suomalaiset lapset haluavat vaikuttaa enemmän oman koulunsa arkeen. Kyselyn mukaan oppilaskuntatoimintaan osallistuminen on Suomessa vähäisempää kuin muissa pohjoismaissa, mutta äänestysikärajan laskeminen oli suosituinta Suomessa. Nuoret kokevat, että he voivat parhaiten vaikuttaa netissä.

Euroopan neuvoston arviointi osoitti myös, että suomalaiset viranomaiset tuottavat kovin vähän lapsille kohdennettua ja tarkoitettua tietoa julkisista palveluista ja viranomaisten toiminnasta. Lapsen ikätasoon sovitettun tiedon saatavuus on osallistumisen ja vaikuttamisen tärkeä edellytys.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa äänioikeusikärajan laskemista 16 vuoteen kunnallisissa vaaleissa. Evankelis-luterilainen kirkko on vastikään laskenut äänioikeusikärajaa 16 vuoteen seurakuntavaaleissa.

Suosituks

- a) Suomen hallituksen tulee edistää toimia, joilla jokaisen kunnan lasten hyvinvoinnin lakisääteiseen suunnitelmaan sisällytetään myös lasten ja nuorten osallistumista koskevat tavoitteet.
- b) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että lasten kanssa työskentelevien ja kuntien palveluissa työskentelevien koulutukseen sisältyy lasten kanssa vuorovaikutusta ja osallistumista tukevia tietoja ja taitoja.
- c) Suomen hallituksen tulee parantaa lasten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa koulun arkeen säätämällä siitä laissa sekä vahvistamalla oppilaskuntatoimintaa etenkin alakouluissa.
- d) Suomen hallituksen tulee parantaa lasten mahdollisuutta antaa palautetta käyttämistään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista.
- e) Suomen hallituksen tulee sisällyttää valmisteilla olevaan varhaiskasvatuslakiin lapsen oikeus osallistua.
- f) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että viranomaiset lisäävät lapsiystävällistä tiedottamista omasta toiminnastaan ja lapsille tarkoitetuista palveluista.

¹⁹ http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/joint_report_UNICEF_-_Nordic_Study_on_Child_Rights_to_Participate_2010.pdf

Lapsen kuuleminen itseään koskevissa asioissa ja tuomioistuimessa

Komitean suositus 23²⁰

Lapsen kuulemista ja mielipiteen huomioon ottamista on vahvistettu erityisesti lastensuojelulaissa. Kaikkien lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten mielipide tulee selvittää häntä koskevan asian käsittelyssä. Lisäksi 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevassa hallinnollisessa päätöksenteossa esimerkiksi tuomioistuimessa.

Kyseinen kuulemisvelvoitteen 12 vuoden ikäraja on toisaalta herättänyt huolen, joutuuko lapsi liian varhain keskelle oikeuskäsittelyä, jossa saatetaan tuoda esille häntä vahingoittavaa tietoa. Lapsen kuulemista hallintotuomioistuimen ratkaisuihin täsmennettiin 1.3.2010 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella. Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti, jos lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Lapselle ei kuitenkaan saa antaa tietoja, jotka voisivat vakavasti vaarantaa hänen terveyttään tai kehitystään. Alle 12-vuotiaan lapsen henkilökohtaisen kuulemisen edellytys on, että kuuleminen tuomioistuimessa on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen osallisuutta edesauttaa myös mahdollisuus määrätä lapselle edunvalvoja käyttämään lapsen puhevaltaa huoltajan sijasta lastensuojeluasiassa. Edunvalvontapalvelun koordinointi ja edunvalvojien koulutus on kuitenkin järjestöjen harteilla, jolloin rahoituksen jatkuvuus on epävarmaa. Valtion tulisi kantaa vastuu lastensuojelun edunvalvonnan koordinoinnista, kehittämisestä, valvonnasta ja rahoituksesta.

Vanhempien erotilanteissa eli lapsen huoltoa koskevissa oikeusprosesseissa on edelleen puutteita lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain mukaan lapsi ei ole vanhempiensa parisuhteen eroprosessissa asianosainen. Tämän on katsottu estävän mahdollisuuden määrätä lapselle edunvalvoja. Huoltoriidat ovat kuitenkin erityisesti pitkiä tyessään toistuessaan lasta haavoittavia. Lapsen etu voi niissä jäädä sivuun.

20 SUOSITUS 23. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio ryhtyy lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin varmistaakseen, että yleissopimuksen 12 artikla pannaan täysimääräisesti täytäntöön, erityisesti siltä osin kuin on kyse lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteensä suoraan tuomarille silloin, kun oikeudenkäynnissä ja/tai hallintomenettelyssä tehdään lapseen vaikuttavia päätöksiä.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että lapsen osallisuutta ja lapsen ääntä huoltoriidoissa vahvistetaan siten, että ainakin vaikeimmissa riidoissa olisi mahdollista määrätä edunvalvoja käyttämään lapsen puolesta puhevaltaa oikeudenkäynnissä.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaan lapsen omat toivomukset ja lapsen mielipide tulee vanhempien erotilanteissa selvittää iän ja kehitystason mukaisesti. Lasta voidaan kuulla myös henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Lisäksi edellytetään, että lapsi suostuu henkilökohtaiseen kuulemiseen ja ettei kuuleminen ole lapselle haitallista.

Lapsen kuuleminen tapahtuu vanhempien eroa koskevissa ratkaisuihin useimmiten kunnan sosiaalilautakunnan oikeudelle antaman olosuhdeselvityksen kautta eikä lapsella ole mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään suoraan tuomioistuimelle. Sosiaaliviranomaisten tulee kyllä selvittää lapsen etu ja mielipide, mutta sosiaaliviranomaiset ovat mukana vain osassa prosessia. Edunvalvoja sen sijaan olisi mukana prosessin alusta asti selvittäen lapsen mielipiteitä ja informoiden lasta hänen asemastaan ja oikeuksistaan. Edunvalvojalla olisi myös tärkeä rooli prosessin jälkeisen tilanteen avaajana lapselle. Varsinkin vaikeimmissa riidoissa vanhemmat eivät tähän puolueettomasti kykene.

Suositus

Suomen hallituksen tulee vastata lastensuojelun ja muun lapsen oikeudellisen edunvalvonnan koordinoinnista sekä edunvalvojien koulutuksesta ja rekisteröinnistä sekä muuttaa lainsäädäntöä niin, että myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin oikeudenkäynteihin voidaan määrätä lapselle edunvalvoja.

4. Kansalaisyhteiskunnan oikeudet ja perusvapaudet

Artiklat 7, 8, 13–17, 28(2), 37(a) ja 39; komitean suositus 25

4.1. Oikeus tuntee vanhempansa

Artikla 7

Isyyslain 2 § sisältää niin sanotun isyysolettaman, jonka mukaan äidin aviomies lapsen syntyessä on lapsen isä. Jos lapsen isä onkin muu kuin aviomies, isyys voidaan kumota tunnustamisella, jonka äiti ja aviomies hyväksyvät. Isyyden kumoamiskanteen voivat nostaa aviomies, äiti tai lapsi. Biologisella isällä ei ole tähän mahdollisuutta.

On siis mahdollista, ettei lapsi tule koskaan tietämään biologista isäänsä. Lapsen oikeutta tuntee vanhempansa turvaisi, jos isyyslakia muutettaisiin siten, että kunnallisella lastenvalvojalla olisi mahdollisuus nostaa kanne aviomiehen isyyden kumoamiseksi erityisen painavista syistä. Edelleen tulee kuitenkin säilyttää äidin mahdollisuus keskeyttää isyyden selvittäminen painavasta syystä, esim. raskauden johduttua insestistä tai raiskauksesta.

Suositus

Suomen hallituksen tulee muuttaa isyyslakia siten, että kunnallisella lastenvalvojalla on mahdollisuus nostaa kanne aviomiehen isyyden kumoamiseksi erityisen painavista syistä.

4.2. Lapsen suojeleminen vahingolliselta tiedolta

Artikla 17; komitean suositus 25²¹

Vanhemmat ja muut lapsen kasvatuksesta vastaavat ovat ensisijaisesti vastuussa siitä, miten lasta suojellaan hänen ikä- ja kehitystasolleen vahingolliselta mediasisällöltä. Vanhemmat eivät kuitenkaan voi yksin suojella lasta esimerkiksi television ja Internetin kautta välittyvältä vahingolliselta tiedolta. Vanhempien tueksi tarvitaan tiedottamista ja vanhempien, lasten ja nuorten mediakasvatusta sekä riittäviä normeja ja pelisääntöjä media-alan kaupallisille ja muille toimijoille. Mediakasvatus, tiedotus sekä riittävän tiukka lainsäädäntö ovat valtion vastuulla.

Valtio ei ole kuitenkaan riittävästi ottanut koordinoituvastuuta mediakasvatuksesta ja tiedottamisesta, vaan työ on painottunut liikaa yksittäisten hankkeiden ja kansalaisjärjestöjen toiminnan varaan. Lapsiasiavaltuutettu julkaisi vuonna 2007 yhdessä Kerhokeskus – Koulutyön tuki ry:n kanssa ehdotuksen koota eri viranomaiset yhdessä vastaamaan lasten ja nuorten mediakasvatuksesta ja siihen liittyvästä tutkimuksesta.

Media-alan valvonta on ollut hajallaan Valtion elokuvatarkastamossa, Viestintävirastossa ja osin Kuluttajavirastossa. Lasten vanhemmille on usein epäselvää, mikä on oikea taho ottamaan vastaan ilmoituksen tai valituksen alaikäisille sopimattomasta mediasisällöstä ja mainonnasta. Kuvaohjelmien ja tietokonepelien ikäraajat ovat olleet eri teknologioiden osalta hajanaiset eikä niistä ole riittävästi tiedotettu vanhemmille tai lapsille itselleen.

Tilanne on näiden asioiden osalta paranemassa. Eduskunnan käsittelyssä on kuvaohjelmalainsäädännön laaja uudistus. Valtion elokuvatarkastamon tilalle ollaan perustamassa Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskusta, jonka tehtävänä on kuvaohjelmien valvonnan lisäksi vastata mediakasvatuksen koordinoinnista.

21 SUOSITUS 25. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa toimenpiteitään lasten tehokkaaksi suojelemiseksi altistumiselta väkivallalle, rasismille ja pornografialle matkaviestinteknologian, videoelokuvien, pelien ja muun teknologian välityksellä, mukaan lukien Internet. Komitea ehdottaa myös, että sopimusvaltio kehittää ohjelmia ja strategioita, joiden avulla matkaviestinteknologiaa, mediainontaa ja Internetiä voidaan käyttää keinona lasten ja vanhempien tietoisuuden lisäämiseksi lasten hyvinvoinnille vahingollisesta tiedosta ja aineistosta.

Sopimusvaltiota kannustetaan kehittämään sopimuksia ja hankkeita yhteistyössä toimittajien ja tiedotusvälineiden kanssa lasten suojelemiseksi altistumiselta tiedotusvälineissä esiintyvälle haitalliselle tiedolle ja heille tarkoitettun tiedon laadun parantamiseksi.

Ikäraajajärjestelmä säilyisi, mutta ohjelmien luokittelusta vastaisivat kaupallisten media-alan toimijoiden omat koulutetut kuvaohjelmaluokittelijat. Ikäraajajärjestelmä tulisi kattamaan laajemman osan mediasisältöä kuin aikaisemmin, esimerkiksi Internetin kautta lähetettävät niin sanotut tilausohjelmopalvelut. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että valtio edellyttää kaupallisten toimijoiden ottavan käyttöön niin sanotun vahvan tunnistamisen teknologian Internetissä niin, että ostajan tai ohjelman tilaajan ikä voidaan ennakkoon selvittää.

Suositukset

- Suomen hallituksen tulee taata uudelle Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskukselle riittävät resurssit mediakasvatuksen koordinoimiseen ja ikärajojen valvonnan uudistamiseen liittyvään koulutukseen.
- Suomen hallituksen tulee edellyttää Internetissä kuvaohjelmopalveluiden tarjoajilta teknologiaa, jonka avulla voidaan tunnistaa ohjelman ostajan tai tilaajan ikä.

5. Perheympäristö ja vaihtoehtoinen hoito

Artiklat 5, 9–11, 18(1–2), 19–21, 25, 27(4) ja 39; komitean suositukset 27, 29, 30 ja 32b

5.1. Perhe-elämän suoja Artiklat 5 ja 18

Lapsiasiavaltuutetun vuonna 2008 lapsille tekemässä kyselyssä ("Asiaa aikuisille") yli kolmasosa vastaajista koki, että perhe-elämässä on heidän osaltaan kaikki tai melkein kaikki hyvin. Arvossa pidettiin kodin ilmapiiriä ja myönteisiä ihmissuhteita, ruokaa ja asumisolosuhteita. Myös muut selvitykset ovat tuoneet esille, että pääosin lasten ja vanhempien väliset vuorovaikutussuhteet ovat hyvät ja lapset kokevat voivansa vaikuttaa perheessään.

”Saan ruokaa, minusta pidetään huolta ja saan käydä harrastuksissa ja olen turvassa.”

”Vanhemmat eivät ole eronneet, ruoka tulee pöytään ja hyvä iso omakotitalo.”

Lapset toivat kyselyssä esiin myös parantamista kaipaavia asioita perheessä. Kaksi useimmin mainittua ongelmaa olivat perheen liian vähäinen yhteinen aika ja riitely kotona vanhempien, lasten tai sisarusten kesken. Kouluikäisten lasten kokemana yksinäisyys tai aikuisen vähäisen läsnäolon aiheuttama turvatomuus on noussut esiin myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten auttavassa puhelimessa. Myös lapsiasiavaltuutetulle tulleiden kansalaisyhteydenottojen perusteella voidaan päätellä, että työn ja perheen yhteensovittaminen tuottaa ongelmia kouluikäisten lasten vanhemmille.

Erityisen vaikeassa asemassa ovat vuorotyötä tekevien kouluikäisten lasten yksinhuoltajavanhemmat, joiden lapset joutuvat olemaan ilman aikuista kotona pitkiäkin aikoja. Lasten päivähoidosta annetun lain mukaan päivähoidoa voivat saada lapset, jotka vielä eivät ole oppivelvollisuusikäisiä. Mikäli erityiset olosuhteet niin vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty, myös sitä vanhemmat lapset voivat saada päivähoidoa. Säännös on kuitenkin tulkinnanvarainen eikä jo kouluikäisille lapsille ole käytännössä päivähoidoa tarjolla.

Pienten koululaisten (1. ja 2. luokkaa käyvien) aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen ei ole kuntien lakisääteinen velvollisuus. Osassa kuntia on kattavasti aamu- ja iltapäivähoitoa, toisissa kunnissa sitä ei ole lainkaan tai on vain osalle lapsista.

Väestöliiton tuoreessa *Perhebarometrissä*²² lasten vanhemmat ovat tuoneet esille toiveitaan perheen ja työn yhteensovittamisen parantamiseksi. Tärkeimpinä kehittämistarpeina tulevat esille osa-aikatyön mahdollisuuksien parantaminen sekä alle 3-vuotiaita lapsia koskevan lasten kotihoidon tuen tason korottaminen. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa myös vakuutusperustaisen vanhempainvapaan pidentämistä niin, että se mahdollistaisi lapsen hoitamisen kotona yhden vuoden ikään saakka. Isiä on myös tarpeen kannustaa osallistumaan enemmän pienten lasten hoitoon.

Suositukset

- Suomen hallituksen tulee perhevapaita koskevan lainsäädännön avulla parantaa kouluikäisten lasten äitien ja isien mahdollisuuksia tehdä osa-aikatyötä sekä mahdollistaa ainakin vuoden kestävä vakuutusperusteinen vanhempainvapaa.
- Suomen hallituksen tulee saattaa alle 9-vuotiaiden koululaisten aamu- ja iltapäivähoidon järjestäminen lainsäädännössä kuntien velvollisuudeksi.

²² Lassi Lainiala: *Perhepolitiikan uudet tuulet – Perheen paluu. Perhebarometri 2010*. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 39/ 2010

5.2. Lasten päivähoito

Artikla 18

Lasten pääsy päivähoitoon on Suomessa hyvin turvattu. Lasten päivähoidosta annetun lain mukaan päivähoitoa voivat saada kaikki alle kouluikäiset lapset, erityisten olosuhteiden vaatiessa myös vanhemmat lapset. Alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmilla on oikeus kotihoidontukeen vaihtoehtona kunnalliselle päivähoitolle. Monessa perheessä käytetään tätä vaihtoehtoa.

Päivähoitoa, varhaiskasvatusta ja pienten koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lainsäädäntö kaippaa kuitenkin kokonaisuudistusta. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt asiaa kiirehtivän aloitteen vuonna 2009. Sen paremmin nykyinen kuin edellinenkin hallitus ei ole saanut kokonaisuudistusta toteutettua.

Päivähoitopalveluita tulisi kehittää siten, että osa-aikaista hoitoa olisi joustavammin tarjolla. Päivähoidon maksujärjestelmä kannustaa nyt lasten kotoonpäiväiseen hoitoon. Kotona hoidettaville yli 3-vuotiaille lapsille tulisi olla tarjolla enemmän kerho- ja leikkitoimintaa. Lainsäädännössä tulee huomioida myös pienten koululaisten eli 7–8-vuotiaiden lasten hoidon tarpeet (katso kappale 5.1. Perhe-elämän suoja).

Päivähoidon laadussa on ilmennyt useita ongelmia. Päivähoitolaissa ei ole rajaa päiväkodin tai lapsiryhmän koolle, se säätää ainoastaan lasten ja hoitohenkilökunnan määrien suhteesta lapsiryhmässä. Tästä johtuen lapsiryhmien koot ovat usein liian suuret ja tilat saattavat muodostua liian ahtaiksi. Kuntien säästötoimenpiteistä johtuen henkilökunnan sairastuessa ei aina palkata sijaisia ja henkilökunnan vaihtuvuus voi olla suurta. Tämä aiheuttaa lapsissa turvattomuutta ja levottomuutta. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota siihen, että erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeet huomioidaan epätasa-arvoisesti kunnittain.

Sekä lasten että vanhempien oikeus osallistua varhaiskasvatuksen laadun arviointiin tulee sisällyttää uuteen lakiin (katso kpl 3.4. Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen).

Suositukses

- a) Suomen hallituksen tulee säätää lapsen varhaista hoivaa ja kasvatusta koskeva laki, johon kootaan lapsen varhaisten vuosien palveluita koskevat säännökset lapsen oikeuksien näkökulmaa vahvistaen.
- b) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että laissa säädetään myös päivähoitoryhmän enimmäiskoko ja turvataan paremmin hoitosuhteiden jatkuvuus.
- c) Suomen hallituksen tulee muuttaa päivähoito maksuperusteita siten, että huomioitaisiin paremmin lapsen osa-aikainen hoito sekä taata osa-aikaisen varhaiskasvatuksen mahdollisuus myös kotona hoidettaville kolme vuotta täyttäneille lapsille.

5.3. Erottamattomuus vanhemmista

Artiklat 9, 20 ja 25

Lapsen oikeuksien toteutuminen vanhempien erossa

Komitean suositus 27²³

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsiperheiden erotilanteen palvelut ovat Suomessa hajanaisesti ja epätasaisesti järjestetyt. Kaikki eroa suunnittelevat vanhemmat hyötyisivät siitä, että heille tarjottaisiin enemmän tietoa ja neuvoja eron vaikutuksista lapseen ja tukea vanhemmuuden jatkumiseen. Kaikissa palveluissa tulee vahvistaa sovittavaa työtä. Lapsen edun näkökulmaa eropalveluissa tulee vahvistaa niin, että lapsen omat näkemykset ja mielipiteet eron vaikutuksista tulevat paremmin vanhempien tietoon. Ennalta ehkäisevien palveluiden ja perhesovittelun vahvistaminen olisi omiaan myös vähentämään huoltoriitoja ja niiden kärjistymistä.

Lapsiasiavaltuutettu vetosi marraskuussa 2010 kahden valtakunnallisen järjestön kanssa oikeusministeriöön sekä sosiaali- ja terveysministeriöön, jotta selvitetäisiin lapsiperheille tarjolla olevien eropalveluiden tilanne sekä luotaisiin kansalliset linjaukset ja laatustandardit eropalveluiden kehittämiseksi²⁴. Eropalveluiden järjestämisessä on kuntien välillä suuria eroja, lisäksi kansalaisjärjestöt ja seurakunnat tarjoavat palveluita.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä vuoden 2011 alusta neljässä käräjäoikeudessa käynnistettävää oikeusministeriön hanketta, jossa kokeillaan asiantuntija-avusteista sovittelumallia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien oikeudenkäyntien yhteydessä. Asiantuntijalta edellytetään perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian asiantuntemusta. Lapsen edun toteutuminen vanhempien erotessa edellyttäisi kuitenkin kokonaisvaltaista tarkastelua jo siinä vaiheessa, kun vanhemmat harkitsevat eroa. Tämän vuoksi kehittämistoimia edellytetään myös sosiaali- ja terveysministeriöltä.

23 SUOSITUS 27. Komitea suosittelee, että lasten huoltajuutta koskevat riidat ratkaistaan tarkoituksenmukaisessa ajassa ja että eronneille perheille suunnattuihin tukitoimiin sisällytetään koulutettujen ammattilaisten tukipalvelu.

24 Lapsiasiavaltuutettu, Väestöliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto: *Lapsen paras etusijalle eropalveluissa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:4. www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?p_l_id=52437&folderId=101063&name=DLFE-12936.pdf

Eropalveluita tulee kehittää siten, että ne ovat osa kaikille lapsiperheille tarkoitettuja normaalipalveluita. Perheasiain sovittelu on lakisääteinen palvelu, mutta sinne ei ohjata vanhempia riittävästi. Vanhemmat hakeutuvat erotilanteessa usein ensin kunnallisen lastenvalvojan luokse, jolla tulisi olla ammattitaitoa ohjata vanhemmat sovitteluun. Erityisen tärkeää on kuulla lasta jo tässä vaiheessa. Lapsen äänen vahvistaminen auttaa myös vanhempia näkemään paremmin eron jälkeisen toimintansa vaikutukset lapseen.

Eropalveluiden kokonaisvaltainen kehittäminen valtakunnallisesti auttaisi vähentämään lapsen tasapainoista kehitystä vahingoittavien komplisoituneiden ja pitkittyneiden huoltoriitojen määrää.

Suositukses

- Suomen hallituksen tulee vahvistaa eroa harkitseville vanhemmille ehkäiseviä palveluita ja perheasiainsovittelupalveluita sekä tukea kaikissa palveluissa sovintoon tähtäävää työtä.
- Suomen hallituksen tulee kehittää erotilanteen palveluita niin, että ne tukevat lapsen edun näkökulman vahvistumista sekä niin, että lapsen näkemykset ja mielipiteet välittyvät eroaville vanhemmille nykyistä paremmin.

Perheiden tukeminen ja lastensuojelu

Komitean suositus 29²⁵

Vuonna 2008 voimaan astunut lastensuojelulaki asettaa kunnille aikaisempaa selkeämmät veloitteet lastensuojelupalveluiden järjestämisessä (mukaan lukien ehkäisevä lastensuojelu). Lain tarkoituksena on myös, että tuen tarpeet tulisivat nopeammin ja kattavammin esille. Eräissä kunnissa, kuten Vantaalla ja Imatralla, on saatu hyviä tuloksia ehkäisevien palveluiden vahvistamisesta ja huostaanottojen määrä on vähentynyt.

Lapsiasiavaltuutettu on kuitenkin erityisen huolissaan lasten hyvinvointipalveluiden laadun suurista vaihteluista. Lapset ovat eriarvoisessa asemassa asuinkunnasta riippuen. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevien lasten määrä on edelleen kasvanut: vuonna 2009 asiakkaana oli 62 886 alle 18-vuotiaasta, joista 45 prosenttia oli uusia asiakkaita. Erityisen paljon on kasvanut 16–17-vuotiaiden lastensuojelun avohuollon asiakaslasten ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuus oman ikäisistään.

Valtakunnallisten selvitysten, lapsiasiavaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen ja kunnista saatujen tietojen perusteella voidaan päätellä, että osassa kuntia lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on aivan liian suuret asiakasmäärät ja että myös työntekijöiden koulutus- ja osaamistaso vaihtelee kunnittain. Lasten ja nuorten kannalta lastensuojelun laatua on sosiaalityöntekijän joustava tavoitettavuus ja se, että hänellä on aikaa ja osaamista vuorovaikutukseen lapsen kanssa.

Lastensuojelun keskusliiton ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n vuonna 2008 tekemän selvityksen²⁶ mukaan lastensuojelussa työskentelevät ammattilaiset näkevät, ettei vanhempia tueta riittävästi muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden piirissä (esim. äitiys- ja lastenneuvolat, päivähoito, perheneuvolat) eikä kouluissa ole riittävästi oppilashuollon resursseja, esim. koulupsykologeja ja koulukuraattoreita. Lastensuojelun vähäiset työntekijäresurssit ja suuret asiakasmäärät vähentävät mahdollisuutta tehdä suunnitelmallista sosiaalityötä käyttäen hyviksi todettuja sosiaalityön menetelmiä. Työ painottuu akuuttien kriisitilanteiden hoitoon.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi tulleista lapsista 45 prosenttia asui vuonna 2006 perheessä, joka oli saanut tai sai edelleen toimeentulotukea²⁷.

Perheiden tilanteiden kriisiytymisen ehkäisemiseksi ja huostaanottojen välttämiseksi tulisikin joustavammin tarjota perheille myös taloudellista tukea.

Kuntien peruspalvelujen laadun ja lainmukaisuuden valvonnassa on tärkeä rooli valtion aluehallintovirastoilla. Kuten kappaleessa 1.4. Lapsiin kohdistettavat voimavarat on suositeltu, tulee aluehallintovirastoille taata riittävät henkilöstöresurssit, jotta he voivat käyttää aktiivisesti lain sallimia valvontakeinoja. On myönteistä, että Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira on parhaillaan laatimassa aluehallintovirastoille yhteisen kansallisen lastensuojelun valvontaohjelman. Lapsiasiavaltuutettu on korostanut ohjelmassa sijaishuollon asiakkaana olevien lasten omien mielipiteiden selvittämistä ja lasten näkökulmasta lastensuojelun laatuun vaikuttavien asioiden kartoittamista.

Myönteistä on myös se, että Kuntaliitto ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat laatineet yhteisen ehdotuksen lastensuojelun laatuksikriteereiksi. Nämä sisältävät suosituksen yhdellä sosiaalityöntekijällä olevien lastensuojeluasiakkaiden enimmäismäärästä.

Katso myös kappale 1.4. Lapsiin kohdistettavat voimavarat.

Suosituks

- a) Suomen hallituksen tulee vahvistaa palveluita, joilla tuetaan ajoissa vanhempia heidän ongelmiaan, kuten päihde- ja mielenterveysongelmia, uupumuksessa ja parisuhdekiistoissa.
- b) Suomen hallituksen tulee määritellä lainsäädännössä kuntia sitovasti asiakkaiden eli lastensuojelun tarpeessa olevien lasten enimmäismäärä sosiaalityöntekijää kohden.
- c) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa korostetaan vuorovaikutustaitoja lasten ja nuorten kanssa.

25 SUOSITUS 29. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio kiinnittää huomiota lasten sijaishuollon lisääntymisen perussyihin, muun muassa tukemalla vanhempia riittävästi. Sopimusvaltion tulisi myös varmistaa, että laitoksissa kasvatettavat lapset asuvat pienissä ryhmissä ja saavat yksilöllistä hoitoa.

26 Sariola - Seppälä - Varsa. *Lastensuojelulain toteutuminen*. Lastensuojelun keskusliitto ja sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Elokuu 2008.

27 Heino, Tarja. *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Stakes, Työpapereita 30/2007.

Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Komitean suositus 30²⁸

Vuonna 2009 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä laski edellisiin vuosiin verrattuna määrän ollessa nyt 16 643 lasta (1,3 prosenttia alle 18-vuotiaista). Heistä huostaanotettuja tai kiireellisesti sijoitettuja oli 10 984. Näistä tahdonvastaisesti huostaanotettujen osuus oli 17 prosenttia.

Lapsiasiavaltuutetun mielestä sijaishuollon painopistettä tulisi siirtää laitossijoituksista perhehoitoon. Sijaisperheiden tuki, rekrytointi ja koulutus on koordinoitu puutteellisesti. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 2009 työryhmän selvittämään perhehoitoa koskevan lainsäädännön uudistamistarpeet ja tekemään ehdotukset perhehoitajien aseman parantamiseksi. Sijaisperheiden rekrytointiin on kahtena edellisenä vuonna panostettu valtakunnallisen kampanjan myötä.

Lastensuojelun sijaishuolto osana lastensuojelupalveluita vaatii erityisosamista, jota ei varsinkaan kaikissa pienissä kunnissa ole. Lastensuojelussa tulee lisätä kuntayhteistyötä luomalla alueellisia sijaishuollon yksiköitä, joiden tehtävänä on kehittää sijaishuoltoa, kouluttaa perhehoitajia ja luoda tukirakenteita, joiden avulla sijaishuollon painopiste siirtyisi laitoshuollosta perhehoitoon.

Lapsiasiavaltuutetun kyselyn (katso kohta 1.3. Itsenäisen valvonta) mukaan laillisuusvalvojat tapaavat lapsia laitostarkastuskäyntien yhteydessä vain satunnaisesti. He korostavat, että lapsilla on mahdollisuus keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Tämä ei kuitenkaan riitä lapsen oikeusturvan toteutumiseksi.

Huostaanotettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeus opetukseen ei toteudu kaikkialla yhdenvertaisesti suhteessa muihin lapsiin. Lastensuojelulaitoksessa olevien lasten opetus toteutetaan liian usein kotiopetuksena, mikä estää integroitumista normaaliopetukseen. Käytännöt vaihtelevat myös kunnittain, mikä aiheuttaa epätasa-arvoisuutta. Asia edellyttäisi laajaa selvitystä ja tarkempaa ohjausta. Kuntien saamaa rahoitusta pitäisi selkiyttää, jotta se ei vaikuta lapsen opetusjärjestelyihin.

Lastensuojelu- ja mielenterveyspalveluiden kesken on myös ilmennyt epäselvyyksiä. Huostaanotetut lapset eivät aina saa tarvitsemiaan mielenterveyspalveluita. Toisaalta hoitamattomat mielenterveysongelmat saattavat johtaa kodin ulkopuoliseen sijoitukseen.

Lastensuojelutoimiin ryhtyminen ja huostaanotot liittyvät hyvin usein vanhempien liialliseen alkoholinkäyttöön. Huostaanottojen määrän vähentämiseksi tulee peruspalveluissa parantaa ammattilaisten kykyä tunnistaa vanhempien päihteiden käytön lapsille aiheuttamia haittoja ja lapsille tulee antaa enemmän tietoa tarjolla olevista palveluista ja vahvistaa heidän luottamustaan palveluihin (katso kappale 4.3. Suojeleminen väkivallalta). Perhekuntoutusta tulee lisätä etenkin päihdeperheille.

28 SUOSITUS 30. Komitea myös suosittelee, että sopimusvaltio ottaa riittävästi huomioon lasten mielipiteet päätöksissä, jotka koskevat heidän sijoittamistaan sijaishuoltoon. Lisäksi komitea suosittelee, ettei lapsen sijaishuollolla vaikuteta haitallisesti vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen.

Perheen jälleenyhdistäminen

Lapsiasiavaltuutettu julkaisi vuonna 2010 puheenvuoron, jossa tarkasteltiin kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta pysyviin ihmissuhteisiin ja tämän oikeuden suhdetta velvollisuuteen edistää perheen jälleenyhdistämistä²⁹. Lastensuojelulain mukaan mahdollisuutta perheen jälleenyhdistämiseen tulee arvioida asiakassuunnitelmanneuvottelun yhteydessä vähintään kerran vuodessa. Huostaanotot ovat siis lähtökohtaisesti aina määräaikaaisia, mikä toisaalta voi haitata lapsen oikeutta pysyviin ja vakaisiin ihmissuhteisiin. Yhtenä vaihtoehtona pysyvien ihmissuhteiden takaamiseksi on esitetty niin sanotun avoimen adoption käyttöönottoa, jolloin voitaisiin taata lapsen suhteen jatkuvuus sijaisvanhempiin samalla kun biologisten vanhempien eräät oikeudet säilyisivät.

Lapsen huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen jälkeen hänen vanhemmilleen ja huoltajilleen tarkoitettussa kuntoutuksessa on ilmennyt puutteita. Tämä osaltaan vaikeuttaa perheen jälleenyhdistämistä. Esimerkiksi vanhempien toimeentulo- ja terveysongelmat yleensä lisääntyvät lapsen huostaanoton jälkeen³⁰. Tulosten perusteella olisi tarpeen kehittää uusia toimintatapoja vanhempien tukemiseksi sekä lastensuojelun avo- että sijaishuollossa.

Uuden lastensuojelulain mukaan ennen huostaanottoa tulee selvittää lapsen muualla asuvan vanhemman ja muun läheisverkoston mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan tai osallistua muuten lapsen tukemiseen. Lapsiasiavaltuutettu haluaa korostaa läheisverkoston kartoittamisen tärkeyttä, koska se myös tukee perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta.

29 Aila Puustinen-Korhonen - Tarja Pösö. *Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3.

30 Saarikallio-Torp - Heino - Hiilamo - Hytti - Rajavaara: *Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Havaintoja huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten vanhempien toimeentulosta ja työmarkkina-asemasta*. Teoksessa Hämäläinen - Kangas (toim.). *Perhepiirissä*. Kansaneläkelaitos 2010.

Suosituksukset

- Suomen hallituksen tulee kehittää sijaishuollon valvontaa siten, että kuullaan myös lasten omia mielipiteitä sijaishuollon laadusta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta sijaishuollossa.
- Suomen hallituksen tulee mahdollistaa lainsäädännössä niin sanottu avoin adoptio.
- Suomen hallituksen tulee varmistaa huostaanotetun, sijoitetun lapsen muiden lasten kanssa yhtäläinen oikeus perusopetukseen.
- Suomen hallituksen tulee tehdä selvitys kotiopetuksen käytöstä perusopetuksessa.
- Suomen hallituksen tulee luoda alueelliset sijaishuollon erityisyksiköt perhehoidon lisäämiseksi ja sijaishuollon laadun varmistamiseksi.

5.4. Suojeleminen väkivallalta

Artikla 19

Lasten yleiset väkivaltakokemukset lapsiuhrituskimuksen mukaan

Vuonna 2008 julkaistun lapsiuhrituskimuksen³² mukaan lapset kokevat arjessaan enemmän väkivaltaa kuin aikuiset. Valtaosa lasten kokemasta väkivallasta tapahtuu heidän vertaisryhmässään eli tekijänä on ollut lapsen ikätoveri. Väkivallalta on luonteeltaan enimmäkseen henkistä ja lievää. Pojat kokevat suhteessa enemmän väkivaltaa kodin ulkopuolella ja kaveripiirissä, kun taas tytöt kokevat sitä enemmän kotona. Noin kahdeksan prosenttia 9. luokan oppilaista oli kokenut lievää väkivaltaa viimeisen vuoden aikana.

Tutkimus myös osoitti väkivaltakokemusten kasautumista samoille lapsille. Tutkimuksessa havaittiin väkivaltakokemusten taustalla olevan usein huono-osaisuutta, esimerkiksi omaa tai vanhempien päihteiden käyttöä ja aikuisen riittävän valvonnan puutetta. Huomattavaa on myös lasten lisääntyneet kokemukset Internetin ja matkapuhelinten kautta tapahtuvasta häirinnästä, kiusaamisesta ja uhkailusta.

On tärkeää, että kouluissa ja jo päiväkodeissa annetaan kaikille lapsille turvataitokasvatusta, että he oppisivat tiedostamaan oikeutensa saada suojaa väkivallalta ja parantaisivat valmiuksia suojata itseään. Turvataitokasvatuksen kautta lapsille myös tiedotettaisiin, mihin voi ottaa yhteyttä, kun on joutunut tai joutumassa väkivallan uhriksi. Väkivallan ehkäisytyössä on kiinnitettävä enemmän huomiota lasten ja nuorten keskinäisen väkivallan vähentämiseen ja väkivallan vastaisen kulttuurin vahvistamiseen yleisesti.

Kansallinen ohjelma kuritusväkivallan vähentämiseksi

Kuritusväkivallalta eli vanhempien kasvatustarkoituksessa lapsen kohdistama väkivallalta on Suomen lainsäädännössä ollut kiellettyä jo vuodesta 1984. Suomessa tehtyjen selvitysten mukaan kuritusväkivallaltaan kielteisesti suhtautuvien aikuisten osuus väestöstä on koko ajan lisääntynyt. Silti Lastensuojelun Keskusliiton kyselyssä vuonna 2007 suomalaisista yhä 26 prosenttia ilmoitti hyväksyvänsä lapsen ruumiillisen kurituksen poikkeustilanteissa.

Vuoden 2008 lapsiuhrituskimuksen mukaan yhdeksäsluokkalaisista lapsista noin 35 prosenttia oli kokenut tukistamista elämänsä aikana. Noin kymmenen prosenttia oli kokenut tyrkkimistä, tönimistä tai ravistelua, läimäyttelyä tai piiskaa. Kuritusväkivaltaa kokeneiden lasten osuus on kuitenkin vähentynyt puoleen vuodesta 1988.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä kuritusväkivallan vastaisen kansallisen toimintaohjelman laatimiseksi luovutti raporttinsa peruspalveluministerille lokakuussa 2010³¹. Lapsiasiavaltuutettu toimi työryhmän puheenjohtajana. Tavoitteena on hyvän kehityksen jatkaminen ja nopeuttaminen. Tärkeinä kohderyhminä todettiin pienten lasten vanhemmat, erityistä tukeva tarvitsevien lasten vanhemmat sekä maahanmuuttajaperheet, joiden kotimaissa kuritusväkivallalta on voinut olla sallittua.

Työryhmä suositti, että lapsiperheille tulee tarjota tukea ja apua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta vanhempien uupuminen ja mielenterveysongelmat estettäisiin. Hyväksi todettu apu perheen kriisitilanteiden estämiseksi on kotipalvelu, jota kuitenkin on harvoissa kunnissa tarjolla muille kuin jo lastensuojelun asiakkaana oleville perheille.

Lasten omat näkemykset kuritusväkivallan vähentämisestä

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti kuritusväkivallan vastaista ohjelmaa laativalle työryhmälle kyselyn, jossa selvitettiin yli 7-vuotiaiden lasten (375 vastaajaa) näkemyksiä, miksi vanhemmat käyttävät väkivaltaa ja mitä sen estämiseksi tulisi tehdä³³. Useimmissa vastauksissa kuritusväkivallan käyttöä pidettiin osoituksena vanhemman keinottomuudesta lapsen kasvattamisessa. Monissa vastauksissa tuotiin esille vanhempien uupumisen, mielenterveysongelmien tai päihteiden käytön vaikutus kuritusväkivallan käyttöön. Kuritusväkivallan vähentämisen keinona sai eniten kannatusta vanhempien auttaminen heidän ongelmissaan.

31 Ellonen - Kääriäinen - Salmi - Sariola: *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87.

32 *Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010–2015*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:7. www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12720.pdf

33 www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/view/1538419

Kyselyssä selvitettiin myös sitä, mitkä syyt voivat estää lapsia saamasta apua. Lapset ilmoittivat pelkäävänsä seurauksia, kun asiasta kerrotaan ulkopuoliselle. Lapset pelkäsivät vanhempien reaktioita (väkivallan lisääntymistä) tai joutumista sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Lapsilla ei myöskään ollut riittävästi luottamusta palveluihin tai tietoa niistä. Lapset tarvitsivat myös enemmän tietoa siitä, että kuritusväkivalta on kiellettyä. He toivoivat saavansa tietoa etenkin koulusta ja Internetin kautta.

”Lapset osaavat joskus olla todella hankalia ja tottelemattomia, silloin voi väsyneellä vanhemmalla vähän kärehtää käämit. Onhan väkivalta kuitenkin helpoin ja nopein tapa saada lapsi hiljaiseksi ja tottelevaiseksi. Eli vanhempien väsymys.”

”Alkoholin käyttöä voisi tarkkailla paremmin, onhan se yleinen ongelma Suomessa. Toinen voisi olla työn määrä. Työstressi on kamalaa, sillä äiti ei muuta tee kuin töitä. Ja stressinpurkukohde on minä.”

”Väkivallasta puhutaan toki paljon, mutta lapsille ei kerrota tarpeeksi mitä pitää tehdä jos joutuu itse uhriksi tai miten asia etenee. Joutuminen pois kotoa, ajatus tuntemattomista ihmisistä pelottaa lapsia, eivätkä he uskalla kertoa asiasta.”

Vanhempien päihteiden käytön haittoja lapsille vähennettävä

Vanhempien päihteiden käyttö lisää väkivallan käyttöä perheissä, joten on tarpeen nykyistä paremmin tunnistaa vanhempien päihdeongelmat lasten ja perheiden peruspalveluiden piirissä sekä tarjota niihin apua. Lapsuudenkodissa koettua liiallista päihteidenkäyttöä on selvitetty *Lasinen lapsuus* -väestökyselyillä³⁴ vuosina 1994, 2004 ja 2009. Kyselyt on suunnattu aikuisille. Vuonna 2004 vastaajista 19 prosenttia kertoi kokeneensa liiallista alkoholin-käyttöä lapsuudenkodissaan ja vuonna 2009 vastaava luku oli 23 prosenttia.

Lastensuojelulaki edellyttää, että aikuisia päihteiden käyttäjiä hoitavissa palveluissa tulee selvittää myös perheen lasten tuen tarve. Näin ei kuitenkaan yleisesti tehdä, vaan palveluissa keskitytään yksilökohtaiseen tukeen. Käytäntöjä on muutettava niin, että sekä naisten että miesten osalta päihdepalveluissa huomioidaan heidän vanhemmuutensa sekä lisätään koko perheen huomioivaa kuntoutusta.

Suosituks

- Suomen hallituksen tulee lisätä lasten turvataitokasvatusta ja ihmisoikeuskasvatusta päiväkodeissa ja kouluissa.
- Suomen hallituksen tulee varmistaa, että vanhemmat saavat riittävästi apua ja tukea lasten kasvatukseen ja hoitoon riittävän varhaisessa vaiheessa. On välttämätöntä lisätä etenkin lapsiperheiden kotipalvelun tarjontaa.
- Suomen hallituksen tulee pyrkiä edelleen vähentämään vanhempien päihteiden käyttöä ja sen lapsille aiheuttamia haittoja vahvistamalla lapsiperheiden kanssa peruspalveluissa, koulussa ja sosiaalityössä työskentelevien ammattilaisten taitoa havaita ja puuttua vanhempien päihteiden käyttöön.
- Suomen hallituksen tulee lisätä perhekuntoutusta osana päihdepalveluita sekä varmistamaa myös käytännössä, että päihdepalveluissa selvitetään aina hoidettavien miesten ja naisten perhetilanne ja tuetaan myös lapsia.

³⁴ *Lasinen lapsuus* on A-klinikkasäätiön järjestämää toimintaa.

Lapsiuhrin asema rikosprosessissa

Komitean suositus 32 (b)³⁵

Väkivallan tai muun rikoksen kohteeksi joutuneet lapset eivät useinkaan tiedä, mihin heidän tulee ilmoittaa kaltoinkohtelustaan. Puhelin- ja nettipalvelut toimivat edelleen kansalaisjärjestöjen vapaaehtoistyön voimin ja useimmiten Raha-automaattiyhdistyksen vuosittain erikseen päätettävällä rahoituksella. Tämä on tullut esille lapsiasiavaltuutetun ja Lasten ja nuorten palvelevan puhelimen ja nettipalvelun (Mannerheimin Lastensuojeluliitto) kesken käydyissä keskusteluissa.

Lapsiasiavaltuutettu ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto kutsuivat elokuussa 2010 koolle muita kansalaisjärjestöjen ylläpitämiä puhelin- ja nettipalveluita sekä Häätäkeskuslaitoksen, poliisin ja eduskunnan oikeusasiamiehen edustajat. Erityisesti häätäkeskusten (112-palvelu) valmiutta ottaa vastaan lasten ja nuorten yhteydenottoja tulee parantaa. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämmässä roolissa on lasten lähiympäristö – vanhemmat, muut läheiset, ammattilaiset ja viranomaiset – havaitsemaan lapseen kohdistuneita rikoksia.

Lapseen kohdistuneen rikoksen ilmoittamiskynnyksen lisäksi on ilmennyt ongelmia lapsen asemassa myöhemmässä rikosprosessissa ja lapsen saamassa psykososiaalisessa tuessa. Vuonna 2010 julkaistussa tutkimuksessa³⁷ ilmeni useita ongelmakohtia liittyen viranomaisten väliseen yhteistyöhön lapseen kohdistuneen väkivallan selvittämisessä. Rikoksen tutkintavaiheen lapsiystävällisyys vaihtelee maan eri osissa. Lapsen tarvetta saada edunvalvoja prosessiin, jossa käsitellään vanhemman tai huoltajan lapseen kohdistamaa rikosta, ei ole riittävästi tiedostettu poliisin tai tuomioistuinlaitoksen piirissä.

Lastensuojelusta ei aina johdonmukaisesti ilmoiteta lapsiin kohdistuvia väkivaltarikoksia poliisille. Kuritusväkivaltaa ei aina viranomaistenkaan piirissä mielletä rikosvastuun aiheuttavaksi asiaksi, vaan pelkästään lastensuojelullista puuttumista edellyttävänä ongelmana.

35 SUOSITUS 32. Yleissopimuksen 19 artiklan valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio:

(b) lisää maksuttomaan kansalliseen lasten ja nuorten tukipuhelimeen kohdistamaansa tukea ja yhteistyötä;

36 Humppi - Ellonen. *Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010.

37 *Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30.

Lisäksi viranomaisten vaitiolovelvollisuutta ja salassapitoa koskevat säännökset ovat edelleen hajanaiset, mikä aiheuttaa tulkinta- ja tiedonkulkuongelmia. Suurin ongelma on kuitenkin edelleen rikosprosessin pitkä kesto poliisitutkinnasta tuomioistuimen ratkaisuun, vaikka lapsia koskevat asiat kuuluisi käsitellä ripeästi. Eniten prosessia viivästyttävät oikeuspsykiatriset asiantuntijalausunnot.

Vuonna 2009 sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä esitti kehittämisehdotuksia lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiselle³⁶. Asiantuntijalausuntojen nopeuttamiseksi seksuaalisen hyväksikäytön rikosten selvittämiseen liittyvien oikeuspsykiatristen selvitysten rahoitusvastuu siirrettiin vuodesta 2009 kunnilta valtiolle. Lapsen fyysisen pahoinpitelyn rikosepäilyyn liittyvät asiantuntijalausunnot eivät kuitenkaan kuulu valtion rahoitusvastuulle, vaan niistä vastaavat edelleen kunnat. Olisi lapsen edun ja oikeuksien toteutumisen kannalta tarpeellista, että myös fyysisten pahoinpitelyrikosten selvittäminen kuuluisi saman valtion rahoitusvastuun piiriin kuin seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen.

Työryhmä esitti myös niin sanottua lastenasiaintalo-toimintamallin kokeilua. Mallin tavoitteena on eri ammattilaisten välinen yhteistyö lapsen tarpeista lähtien. Mallin pilotointia on suunniteltu Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksen yhteydessä.

Tietojen kerääminen lasten kokemasta väkivallasta: katso kappale 1.5. Tietojen kokoaminen.

Suosituks

- a) Suomen hallituksen tulee taata pysyvä ja riittävä rahoitus lasten ja nuorten auttavien puhelinten ja nettipalveluiden toimintaan.
- b) Suomen hallituksen tulee vahvistaa alaikäisten mahdollisuutta tehdä ilmoitus itseensä kohdistuneesta rikoksesta kehittämällä häätäkeskusten toimintaa lapsiystävällisemmäksi.
- c) Suomen hallituksen tulee edistää monialaista yhteistyötä edistävän lastenasiaintalo-mallin käyttöönottoa Suomessa lapseen kohdistuneen väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön rikosten selvittämisessä.
- d) Suomen hallituksen tulee siirtää myös lasten fyysisen pahoinpitelyn rikosten selvittämiseen liittyvien lääketieteellisten ja oikeuspsykiatristen tutkimusten rahoitus valtion vastuulle.

6. Perusterveydenhuolto ja sosiaaliturva

Artiklat 6, 18(3), 23, 24, 26 ja 27; komitean suositukset 35, 37 ja 41

6.1. Vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset

Artiklat 23 ja 24

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt vuoden 2010 aikana vammaisten lasten oikeuksien toteutumista Suomessa. Koulujärjestelmä ottaa suhteellisen hyvin huomioon erityistä tukea tarvitsevat lapset. Vammaisten lasten inkluusio-periaatetta koulussa on vahvistettu äskettäin perusopetuslain muutoksella. Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten mahdollisuuksia käytännössä opiskella lähikoulussaan tulee kuitenkin varmistaa lisäämällä kaikkien opettajien koulutuksessa erityispedagogiikan taitoja.

Vammaisen lapsen syntyminen perheeseen tai lapsen vammautuminen muuttaa perheen arkea, koska lapsen hoitoon käytettävä työmäärä on suuri. Lähes kaikki perheet haluavat kuitenkin hoitaa lapsensa kotona. Lapsiasiavaltuutetun selvityksen mukaan vammaisten lasten perheet joutuvat käytännössä koordinoimaan itse monet erilaiset perheille tarkoitetut palvelut. Tämä kuormittaa vanhempia. Palvelujen suunnitteluun ja perheen kanssa työskentelyyn tarvittaisiinkin selkeitä työmalleja, esimerkiksi niin sanottuja avaintyöntekijöitä, jotka toimisivat palveluohjaajina lapselle ja perheelle. Myös lapsen omaa osallisuutta tulisi vahvistaa.

Hallitus on vastikään valmistellut vammaispoliittisen ohjelman, *VAMPO 2010–2014*. Ohjelma on ottanut myös lapsen oikeudet huomioon, mutta jättää lähes huomiotta pienten lasten perheiden kanssa tehtävät kehittämistoimet. Ohjelmassa luvattu erillinen selvitys erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatuksesta tulisikin käynnistää välittömästi.

Erityisen vaikeahoitoisten lasten vanhemmat ovat kokeneet, että heidän uupuessaan saatetaan käyttää lastensuojelutoimenpiteitä, vaikka he tarvitsisivat ennaltaehkäisevää apua ja tukea lapsen kasvatuksessa ja hoidossa. Tilanteissa, joissa kehitysvammaisen tai erityisen vaikeahoitoisen lapsi joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle, on ollut epäselvyyttä, tuleeko lapsi sijoittaa kehitysvammaisuuden vai lastensuojelutarpeen perusteella.

Sijoitusperuste vaikuttaa lapsen asemaan, koska lastensuojelulaissa määritellään vain sen nojalla sijoitettujen lasten oikeudellinen asema. Varsinkin pienemmille kehitysvammaisille, lastensuojeluperustein sijoitetuille lapsille saatava olla vaikea löytää sopivaa sijoituspaikkaa ja on jouduttu turvautumaan jopa sijoittamiseen aikuisille tarkoitettuihin yksiköihin. Etenkin pienissä kunnissa voi tuottaa vaikeuksia löytää sopivia asumismuotoja näille lapsille, joten kuntien tulisi tehdä tässäkin asiassa enemmän alueellista yhteistyötä.

Suositukses

- a) Suomen hallituksen tulee lisätä kaikkien opettajien valmiutta opettaa myös vammaisia ja erityistä tukea tarvitsevia lapsia.
- b) Suomen hallituksen tulee valtavirtaistaa lapsen oikeudet vammaispolitiikkaan.
- c) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että kaikenikäisille vammaisille lapsille ja heidän perheilleen tarjotaan palveluohjausta ja riittävästi tukea kotiin.
- d) Suomen hallituksen tulee varmistaa, että myös kehitysvammaiset saavat tarpeidensa mukaisia palveluita, kun heidät sijoitetaan kodin ulkopuolelle.

6.2. Nuorten mielenterveys ja päihteiden käyttö

Artikla 24; komitean suositukset 35³⁸ ja 37³⁹

Peruskoulun 8.–9.-luokkalaisille tehdyn kouluterveyskyselyn mukaan vaikeaa tai keskivaikeaa masennusta raportoi kokevansa noin 13 prosenttia ikäluokasta vuosina 2004–2010. Tytöt kokevat edelleen masennusta enemmän kuin pojat.

Alaikäisten suomalaisnuorten itsemurhat ovat vähentyneet sitten 1990-luvun alun. Toisaalta vuosina 2005–2008 sekä poikien että tyttöjen itsemurhien määrä on noussut. Vuonna 2008 itsemurha oli kuolinsyynä 24 (0,04 %) alaikäisellä pojalla (vuonna 2005 vastaavan luvun ollessa 16) ja 17 (0,03 %) tytöllä (15 tyttöllä vuonna 2005). Etenkin tyttöjen osuus on kansainvälisesti vertailtuna suuri. Lisäksi Suomessa on tapahtunut viime vuosien aikana kaksi koulusurmaa, jotka ovat olleet luonteeltaan niin sanottuja laajennettuja itsemurhia.

Vuonna 2009 voimaan astunut Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuollosta säätää aiempaa tarkemmin ja velvoittavammin muun muassa terveystarkastusten suorittamisvelvollisuudesta ja niiden laajuudesta. Asetuksen mukaan peruskoulun oppilaalle tulee järjestää terveystarkastus jokaisella vuosiluokalla. Ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella vuosiluokalla tarkastuksen on oltava laaja, jolloin tavataan koko perhe. Uudistuksen yhtenä tavoitteena on, että kouluterveydenhuollossa tunnistetaisiin paremmin koululaisen mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö.

Tämä uusi asetus on parantamassa tilannetta kunnissa, mutta muun oppilashuoltohenkilökunnan (koulupsykologit ja -kuraattorit) määrä on monin paikoin riittämätön oppilaiden tarpeisiin nähden. Siksi tarvitaan uusi laki oppilashuollosta, jossa määritellään, millaisia oppilaan hyvinvointia koulussa tukevia palveluita kunnan tulee järjestää.

Erityisen ongelmallista on monin paikoin pääsy lasten- ja nuorisopsykiatriseen tutkimukseen ja hoitoon sekä avo- että laitospalveluissa. Eri puolella Suomea on myös ollut pula erikoistuneista lääkäreistä. Uusi terveydenhuoltolaki sisältää kuitenkin veloitteen taata hoitoon pääsy lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa. Hoidon tarpeen arviointi tulee aloittaa kolmen viikon kuluessa lähetteen saapumisesta. Hoito tulee järjestää alle 23-vuotiaille kiireellisyydestä riippuen viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hoidon tarpeen toteamisesta.

Alkoholinkäyttö aloitetaan edelleen Suomessa nuorena: yli puolet jo peruskoulun 8.-luokkalaisista (14–15-vuotiaat) on juonut itsensä tosi humalaan joskus. Vuosina 2005–2009 viikoittain itsensä humalaan juovien määrä on kuitenkin hieman vähentynyt kyseisessä ikäluokassa.

Alkoholin mielikuvamainonnan kieltäminen on ollut keskustelussa ja selvityksessä jo useammassakin sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä ilman konkreettisia tuloksia. Lapsiasiavaltuutettu ja muun muassa useat kansa-

38 SUOSITUS 35. Nuorison terveyttä koskevan yleiskommentin nro 4 (2003) valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio vahvistaa lasten ja nuorten terveyteen, erityisesti lasten alkoholinkäyttöön, kohdistuvia toimenpiteitä ja kehittää edelleen terveysohjelmiaan, joiden tulisi kohdistua muun muassa nuorten terveellisten elämäntapojen edistämiseen.

39 SUOSITUS 37. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tehostaa toimenpiteitään nuorten itsemurhien estämiseksi ja vahvistaa mielenterveyspalvelujaan.

laisjärjestöt ovat esittäneet vetoomuksen alkoholin mielikuvamainonnan kieltämiseksi. Tutkimuksissa on todettu, että mielikuvamainonta on omiaan lisäämään lasten ja nuorten myönteisiä käsityksiä alkoholinkäytöstä. Vaikka alkoholimainonnan sijoittelua televisiossa jo rajoitetaankin, altistuvat lapset ja nuoret sille kuitenkin esimerkiksi ulkomainonnassa.

Vuosina 2005–2009 nuorten tupakoinnin yleisyydessä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Tupakkalakiin on tehty vuonna 2010 myönteisiä tiukennuksia muun muassa alaikäisten osalta: yksityinen henkilö ei saa enää myydä, välittää tai tarjota tupakkatuotteita alaikäiselle. Tupakan myyntirikkomuksesta annettavaa rangaistusta kovennettiin ja muu alaikäiselle tapahtuva tupakkatuotteiden luovuttaminen säädettiin rangaistavaksi.

Suosituks

- a) Suomen hallituksen tulee vahvistaa lapsille ja nuorille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja taata pääsy tarvittavaan hoitoon ja tutkimukseen.
- b) Suomen hallituksen tulee kiinnittää erityistä huomiota poikien ja tyttöjen itsemurhien ehkäisyyn.
- c) Suomen hallituksen tulee seurata ja valvoa tehokkaasti neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta annetun Valtioneuvoston asetuksen toimeenpanoa kunnissa.
- d) Suomen hallituksen tulee säätää oppilashuoltoa koskeva laki, jossa taataan kaikille perusopetuksen ja toisen asteen opetuksen oppilaille riittävät psykososiaaliset palvelut.
- e) Suomen hallituksen tulee kieltää alkoholin mielikuvamainonta.

6.3. Elintaso

Artikla 27; komitean suositus 41⁴⁰

Köyhissä perheissä elävien lasten määrä on kasvanut lähes kolminkertaiseksi vuosina 1995–2008. Suomessa 12 prosenttia lapsista elää köyhissä perheissä. Lapsiköyhyys on yleisintä perheissä, joissa on vain yksi huoltaja. Yksinhuoltajaperheistä oli vuonna 2008 joka neljäs pienituloisen⁴¹ vastaavan osuuden ollessa joka kymmenes vuonna 1995. Kaikista lapsiperheistä noin 20 prosenttia on yhden huoltajan perheitä. Lapsiköyhyys on yleisintä yksinhuoltajaperheiden lisäksi monilapsisissa perheissä ja perheissä, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita. Myös maahanmuuttajaperheet ovat usein pienituloisia.

Suositus

Lapsiköyhyyden vähentämiseksi Suomen hallituksen tulee lisätä tulonsiirtoja yksinhuoltajaperheille, monilapsisille perheille sekä perheille, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita.

40 SUOSITUS 41. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio panee tehokkaasti täytäntöön kansallisen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen toimintasuunnitelmansa sekä vahvistaa tukeaan talousvaikeuksissa oleville perheille sen varmistamiseksi, että köyhyys vähenee ja lapsia suojellaan taloudellisella ja muulla avulla niiltä kielteisiltä vaikutuksilta, joita taloudellisilla vaikeuksilla on heidän kehitykseensä.

41 Tulot ovat alle 60 prosenttia keskimääräisestä tulotasosta.

7. Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta

Artiklat 28, 29 ja 31

Koulutus

Suomalainen perusopetus on kansainvälisesti vertaillen tasa-arvoista ja oppimistuloksiltaan erinomaista⁴². Vuoden 2010 syksyllä tulivat voimaan erityisopetusta koskevat muutokset, joilla edistetään perusopetuksen inklusiota eli kaikkien lasten mahdollisuutta käydä omassa lähikoulussaan. Vuoden 2010 kesällä opetushallitus muutti perusopetuksen valtakunnallisia perusteita niin, että eri ihmisoikeussopimuksiin, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, perehtyminen kuuluu osaksi opetussuunnitelmaa. Tämä on tärkeä edistysaskel lapsen oikeuksien tiedotuksen ja ihmisoikeuskasvatuksen kannalta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut tavoitteeksi koulukiusaamisen vähentämistä tukevan niin sanotun KiVa-koulu opetusohjelman ulottamisen kaikkiin kouluihin. Koulujen opetusryhmäkokoja on pyritty pienentämään valtion kunnille myöntämällä erillisavustuksilla, mitä on tärkeää jatkaa. Eräissä kunnissa opetusryhmäkoot ovat edelleen lasten hyvinvoinnin kannalta liian suuret. Lasten eriarvoisuutta lisäävät eräissä kunnissa toteutetut opettajien lomautukset.

Parhaillaan on loppusuoralla uusien perusopetuksen kansallisten perusteiden sekä tuntijaon uudistaminen. Lapsiasiavaltuutettu on tukenut uudistuksissa tietopainotteisuuden vähentämistä ja koulun kasvatustehtävän korostamista. Koulun eri aineiden oppisisältöjen vaatimuksia on varaa väljentää ja antaa sen sijaan tilaa taideaineille, lasten sosiaalisten taitojen ja yhteisöllisyyden vahvistamiselle sekä lasten osallistumiselle oman koulunsa arkeen. Lapset itse ovat kritisoineet koulussa olevan liian kiire. Tähän vaikuttaa myös suomalaisen koulupäivän lyhyys kansainvälisesti. Alakoulussa koulupäivän pituutta on hyvä maltillisesti pidentää.

Koulupäivän lyhyiden takia lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että kuntien velvollisuudeksi säädettäisiin aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen opituntien jälkeen vähintäänkin 1–2 luokkien oppilaille. Tämä vähentäisi pienten lasten yksinäisyyttä iltapäivisin (katso kappale 5.1. Perhe-elämän suoja).

42. *The Programme for International Student Assessment (PISA)*, tulokset vuodelta 2009.

Koulua pitäisi ylipäättään kehittää toimintakeskukseksi, jossa iltapäivällä olisi tarjolla kerhoja ja vapaa-ajan toimintaa. Tämä parantaisi myös lasten harrastusmahdollisuuksien tasa-arvoa.

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt lasten omia näkemyksiä siitä, mikä on peruskoulussa hyvin ja missä on parantamisen varaa ("Asiaa aikuisille", 2008). Hyvät opettajat ja mukavat kaverit saavat lapsilta paljon kiitosta. Parantamisen varaa lapset näkevät useimmin kouluruokailun järjestelyissä sekä koulun tiloissa ja pihan toimintamahdollisuuksissa. Lapsilla on paljon juuri koulun fyysiseen ympäristöön liittyviä toiveita ja he haluaisivat vaikuttaa siihen nykyistä enemmän.

”Koulussa on oma keittäjä ja hän tekee tosi hyvää ruokaa.”

”Pieni koulu, joten saan enemmän opetusta ja hyvää, uusittu piha, jossa on kiva leikkiä.”

”—— ruokaa on monipuolistettava ja määrältään kasvatettava. Lihapullia max 5 kpl. Kuka sellaisella määrällä elää?”

Suomalaiset koululaiset ovat menestyneet huonosti koulussa viihtymistä koskevissa kyselyissä⁴³. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että tilanteen korjaamiseksi lapsia tulee enemmän ottaa mukaan heitä koskevien koulun arkipäivän asioiden suunnitteluun (ruokailu, tilat, piha ja yhteiset tapahtumat). Perusopetuslakia tulee muuttaa niin, että on koulun velvollisuus järjestää oppilaskuntatoimintaa. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että kodin ja koulun kasvatuskumppanuutta vahvistetaan myös yläkoulussa.

Suositukses

- Suomen hallituksen tulee jatkaa toimia perusopetuksen ryhmäkokojen pitämiseksi kohtuullisina sekä korottaa alakoulussa lasten saaman opetuksen suositeltua kokonaistuntimäärää.
- Suomen hallituksen tulee muuttaa perusopetuslakia siten, että oppilaskuntatoiminnan järjestäminen on pakollista kaikissa peruskouluissa.
- Suomen hallituksen tulee kieltää lainsäädännössä opettajien lomautukset lapsen edun vastaisina.
- Suomen hallituksen tulee tukea lasten koulussa viihtymistä parantamalla koulun pihojen toimivuutta ja tilojen kodikkuutta sekä ottamalla huomioon lasten mielipiteet kouluruokailusta.

⁴³ World Health Organization: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study.

Vapaa-aika: lapsen oikeus lepoon, leikkiin virkistykseen sekä taide- ja kulttuurielämään tutustumiseen

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt lasten mielipiteitä harrastus- ja vapaa-ajan toimintamahdollisuuksista (”Asiaa aikuisille”, 2008). Suurin osa lapsista on tyytyväisiä harrastusmahdollisuuksiinsa. Lapset haluavat kuitenkin vaihtaa erityisesti liikunta- ja nuorisotyön palveluihin sekä lähiympäristössä viihtyisyyteen (puistot, metsäalueet ja kevyen liikenteen väylät). Pienillä paikkakunnilla asuvat lapset toivovat monipuolisempia harrastusmahdollisuuksia sekä parempia joukkoliikenteen kulkuyhteyksiä. Eräiden harrastusten korkeat hinnat voivat aiheuttaa ongelmia vähävaraisissa perheissä. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että kuntien ja valtion tulee tukea sitä, että jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus yhteen harrastukseen. Tätä tukisi myös harrastusmahdollisuuksien tuominen nykyistä enemmän koulun yhteyteen kerhoina ja iltapäivätoimintana.

Lapsiasiavaltuutetun kyselyssä pieni osa lapsista kritisoi harrastustensa liiallista suorituspainotteisuutta ja vaativuutta sekä oman vapaa-ajan puutetta. Lapsiasiavaltuutettu on julkisuudessa muistuttanut vanhempia siitä, että lapsille tulee taata riittävästi omaa vapaata ja ohjelmoimatonta aikaa. Lapset myös toivovat enemmän ei-kilpailullisia liikuntaharrastuksia ja ”puuhakerhoja”, joissa ei keskitytä vain tietyn taidon valmentamiseen. Näiden osalta on tärkeä tukea sitä, että vapaaehtoisia aikuisia saadaan riittävästi kerhojen ohjaajiksi. Koulun yhteydessä lapsen oikeutta lepoon, leikkiin ja virkistykseen lisäävät monipuoliset välituntivälineet ja lasten mielipiteet huomioivat piharatkaisut. Näissä on Suomen kouluissa paljon parantamisen varaa.

Suomessa on perinteisesti korkeatasoinen musiikkikoulujärjestelmä, joka on laajentunut 2000-luvulla taiteen perusopetuksen tarjontana myös muun muassa kuvataiteeseen, tanssiin ja käsityöhön. Ongelmana on kuitenkin se, että taideopetukseen osallistuminen keskittyy pienelle osalle lapsia, joiden vanhemmat ovat asiassa aktiivisia. Lastenkulttuuritarjonta keskittyy edelleen isoille paikkakunnille, vaikka opetus- ja kulttuuriministeriö onkin 2000-luvun aikana pyrkinyt korjaamaan tilannetta niin sanotun *Taikalamppu*-verkon avulla⁴⁴. Etenkin nuorille eli yläkouluikäisille omaa kulttuuritarjontaa on vähän.

⁴⁴ Suurimman osan tämän julkaisun kuvista ovat ottaneet lapset, jotka ovat osallistuneet Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkoston *Vähäx valottaa* -valokuvafestivaaliin vuonna 2008.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä vahvistaa lasten yhdenvertaisuutta niin, että lastenkulttuurin palveluita olisi paremmin saatavilla koko maassa. Lisäksi taiteen perusopetusta tulee integroida nykyistä paremmin päiväkotien ja koulujen toimintaan esimerkiksi kerhojen muodossa.

Suosituksukset

- Suomen hallituksen tulee varmistaa lapsille riittävästi ei-kilpailullisia liikunta- ja kulttuuriharrastusmahdollisuuksia sekä välttää harrastusten liiallista suorituspainotteisuutta.
- Suomen hallituksen tulee varmistaa jokaiselle lapselle mahdollisuus ainakin yhteen harrastukseen, mikä edellyttää edullisten ja ilmaisten harrastusten tarjontaa esimerkiksi koulun iltapäivätoiminnan yhteydessä.
- Suomen hallituksen tulee vahvistaa lasten yhdenvertaisuutta saattamalla lastenkulttuuripalvelut paremmin saataville koko maahan.

8. Erityiset turvaamistoimenpiteet

Artiklat 22, 30, 32–36, 37 b–d, 38, 39 ja 49; komitean suositukset 50 ja 51

8.1. Maahan yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat

Artikla 22; komitean suositukset 50 ja 51⁴⁵

Vähemmistövaltuutetun toimistossa vuonna 2010 julkaistun selvityksen mukaan⁴⁶ lapsen etua ei ole riittävästi huomioitu turvapaikanhakuprosessia koskevassa lainsäädännössä tai käytännössä. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat ilman aikuisen turvaa maahan tulevat alaikäiset turvapaikanhakijat.

Selvityksen mukaan lapsen alaikäisyys ja turvapaikan hakemisen perusteet kyseenalaistetaan usein. Tämä ilmenee erityisesti iänmääritysten lisääntymisenä. Ulkomaalaislakiin tehtiin vuonna 2010 muutos, jossa säädetään oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tekemisestä oleskelulupaa hakevan iän selvittämiseksi. Vaikka menettelyn tarkempi sääntely paransi turvapaikanhakijan oikeusturvaa, iän selvittämisen lähtökohtana on edelleen vain oikeuslääketieteellinen tutkimus. Lapsen etua ja oikeuksia turvaisi luotettavammin kokonaisvaltainen tutkimus, jossa huomioidaan fyysisten tekijöiden lisäksi psyykkiset ja sosiaaliset tekijät, kuten lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa no. 6 (2005) edellytetään.

Maahanmuuttajien kotoutumista ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Lakiesitykset sisältävät alaikäisten vastaanottamista ja kotoutumista koskevia tarkennuksia ja parannuksia. Osittain periaatteita on muutettu lastensuojelulain suuntaan. Yksin maahan tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat tulee kuitenkin kokonaisuudessaan rinnastaa muihin ilman huoltajan turvaa oleviin lapsiin, jolloin heidän palvelunsa tulisi järjestää lastensuojelulain eikä ulkomaalaislain periaattein.

⁴⁵ SUOSITUS 50. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio varmistaa, että ns. 'nopeutetussa menettelyssä' kunnioitetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa.

SUOSITUS 51. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltio käsittelee perheen yhdistämistä koskevat hakemukset myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti yleissopimuksen 10 artiklan mukaisesti.

⁴⁶ Parsons, Annika. *Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolalapsia koskevissa päätöksissä*. Vähemmistövaltuutetun toimiston julkaisusarja 6/2010.

Alaikäisiä turvapaikanhakijoita tulee kohdella ensisijaisesti lapsina eikä turvapaikanhakijoina.

Ulkomaalaislaissa tiukennettiin vuonna 2010 perheen jälleenyhdistämisen edellytyksiä. Lain 38 §:n mukaan oleskeluluvan myöntäminen perhesiteen perusteella alaikäiselle naimattomalle lapselle edellyttää, että lapsi on alaikäinen sinä päivänä, jolloin lapsen oleskelulupahakemus ratkaistaan. Maahanmuuttovirastossa perheen jälleenyhdistämishakemusten käsittely kestää kuitenkin kohtuuttoman kauan. Käytäntö ja lainsäädäntö ovat siten ristiriidassa, mikä aiheuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 10 artiklan vastaisen tilanteen.

Suosituksset

- a) Suomen hallituksen tulee taata, että yksin maahan tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohdellaan ja heidän palvelunsa järjestetään lastensuojelulain mukaisesti.
- b) Suomen hallituksen tulee taata, että yksin maahan tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan iän selvittäminen tehdään kokonaisvaltaisena tutkimuksena, jossa huomioidaan fyysisten tekijöiden lisäksi psyykkiset ja sosiaaliset tekijät.

8.2. Kulttuuriset, kielelliset ja uskonnolliset oikeudet

Artikla 30

Lapsiasiavaltuutetun tekemät selvitykset romani- ja saamelaislasten mielipiteistä osoittavat molempien kokevan vahvuuksina yhteydet omaan sukuunsa ja kotiseutuunsa. Erityisesti saamelaislasten myönteinen identiteetti on vahvistunut, koska 1990-luvulta lähtien saamen kieltä ja saamenkielistä opetusta on annettu heidän kotiseutualueellaan.

Kuitenkin molempien kansallisten vähemmistöjen lapset kokevat koulun ohittavan heidän kulttuurinsa äänettömästi. Peruskoulu ei nykyisellään anna lapsille riittävästi tietoa romanikulttuurista ja saamelaisuudesta. Romanien kohdalla tiedon lisääminen vähentäisi ennakkoluuloja. Saamelaisten kulttuurisia oikeuksia laiminlyödään tiedon puutteen takia.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä Opetushallituksen ja kuntien toteuttamaa romanikielen opetuksen edistämishanketta. Romanilasten kouluun osallistumista tukee romanitaustaisen henkilökunnan kuten kouluavustajien palkkaaminen kouluun. Se helpottaa myös romanilasten kannalta tärkeää kodin ja koulun yhteydenpitoa.

Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa. Saamelaiset asuvat kolmen pohjoismaan Suomen, Ruotsin ja Norjan alueella ja osin myös Venäjällä. Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen selvityksessä vuonna 2008⁴⁷ tuli esille yhteisiä ongelmakohtia. Saamelaiset hyötyisivät siitä, että Suomen, Ruotsin ja Norjan valtiot tekisivät enemmän yhteistyötä saamelaisten opetussuunnitelmien, opettajien koulutuksen ja oppimateriaalin alalla sekä lasten ja nuorten mediatarjonnassa. Hyvä esimerkki tästä on Suomen ja Ruotsin yhteinen lasten tv-ohjelmatuotanto pohjoissaamen kielellä ("Unna Junna").

47 Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar. Ett samarbetsprojekt mellan Barnombudsmannen i Finland, Barneombudet i Norge och Barnombudsmannen i Sverige. 2008. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8157.pdf

Rasmus, Minna. Saamelaisuus on kuin lahja. Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 1:2008. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf

Summary in English: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-8363.pdf

Suomen saamelaislapsista 70 prosenttia asuu nykyisin saamelaisalueen ulkopuolella. Siksi on välttämätöntä muuttaa perusopetuslakia niin, että saamelaislapsille turvataan oikeus saamen kielen ja kulttuurin opetukseen asuinpaikasta riippumatta. Lisäksi valtion on ryhdyttävä erityistoimiin uhanalaisten inarinsaamen ja koltansaamen kielen turvaamiseksi. Lasten oikeuksien parantaminen on otettava huomioon opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2010 aloittamassa saamen kielen elvytysohjelmassa.

Lapsiasiavaltuutettu on korostanut saamelaislasten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa oman kulttuuri-itsehallintonsa kautta. Saamelaiskäräjät onkin juuri perustamassa nuorisolautakuntaa, jossa nuorten ääntä kuultaisiin.

Lapsiasiavaltuutettu panee myönteisenä merkille syksyn 2010 aikana tapahtuneen etenemisen Suomen, Ruotsin ja Norjan valtioiden yhteisen saamelais-sopimuksen allekirjoittamisessa.

Lapsiasiavaltuutettu on antanut kannanoton saamelaislasten oikeuksista myös YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoitajalle vuonna 2010⁴⁸.

Suositukses

- a) Suomen hallituksen tulee muuttaa perusopetuslakia siten, että saamelaislapsille turvataan yhtäläinen oikeus saamen kielen ja kulttuurin sekä saamenkieliseen opetukseen riippumatta heidän asuinpaikastaan.
- b) Suomen hallituksen tulee toimia tiiviimmässä yhteistyössä Ruotsin ja Norjan hallitusten kanssa saamelaislasten laadukkaiden opetuksen, vapaa-ajan sekä mediapalveluiden turvaamiseksi heidän omalla kielellään.

⁴⁸ Statement to James Anaya, *UN Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous Peoples* 28. April 2010 (in English) <http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/view/1493965>

8.3. Suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä

Artiklat 34 ja 39; komitean suositus 32⁴⁹

Poliisin tietoon tulleiden lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeneiden rikosten määrä on lisääntynyt vuosien 2000 ja 2008 välillä huomattavasti (504 rikosta vuonna 2000 ja 1 321 vuonna 2008). Vuonna 2009 vastaava määrä oli kuitenkin edellistä vuotta pienempi, 1 068 rikosta. Rikosten määrän nousumisen on arveltu johtuvan rikoslain seksuaalirikoksia koskevien säännösten muuttamisesta vuonna 1999 sekä poliisin ja muiden viranomaisten toiminnan tehostumisesta, yleisestä tietoisuudesta seksuaalisen hyväksikäytön haitallisuudesta lapselle ja siitä, että teknologia antaa nykyistä paremmat mahdollisuudet rikosten tapahtumiselle (esimerkiksi ns. *grooming*). Vuoden 2008 lapsiuhritutkimuksen mukaan lapsilla on vähemmän seksuaalikokemuksia aikuisen kanssa kuin 20 vuotta sitten. Toisaalta heillä on nykyisin enemmän kielteisiä seksuaalikokemuksia kuin aikaisemmin. Erityisesti tyttöjen Internetissä kokema seksuaalinen häirintä ja ”ehdottelu” on yleistä, mutta johtaa harvoin todelliseen kanssakäymiseen.

Suomi on allekirjoittanut Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (CETS 201). Oikeusministeriön asettama työryhmä on tehnyt ehdotuksensa tarpeista saattaa lainsäädäntö vastaamaan yleissopimuksen velvoitteita. Lakiehdotukset ovat parhaillaan eduskunnan käsittelyssä. Toteutuessaan ehdotetut säännökset parantavat lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisemistä, selvittämistä ja ilmituloa. Hallituksen esitys eduskunnalle ei kuitenkaan sisällä velvollisuutta tarkistaa lasten kanssa työskentelevien vapaaehtoistojien rikostaustaa.

Alaikäisen rikoksen uhrin aseman kannalta on ongelmallinen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 § 2 momentin säännös, jonka mukaan oikeudenkäynnissä voidaan käyttää todisteena alle 15-vuotiaan esitutkinnassa antamaa kertomusta, joka on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen. Rikoslain mukaan niin sanotun seksuaalinen suojaikäraja on 16 vuotta. Seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneen lapsen asemaa ja uudelleenuhritumista ehkäisisi oikeudenkäymiskaaren

muuttaminen siten, että alle 16-vuotiaan tallennettua kuulustelua voitaisiin käyttää todisteena eikä hänen olisi välttämätöntä kohdata rikoksen tekijää oikeudenkäynnissä.

Katso myös kappale 4.3. Suojeleminen väkivallalta.

Suosituks

- a) Suomen hallituksen tulee seurata lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen tehokasta täytäntöönpanoa mukaan lukien myös vapaaehtoisen rikostaustan tarkistaminen.
- b) Suomen hallituksen tulee muuttaa oikeudenkäymiskaarta siten, että lapsen soikeudenkäynnissä voidaan käyttää todisteena alle 16-vuotiaan esitutkinnassa antamaa kertomusta, joka on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen.

49 SUOSITUS 32. Yleissopimuksen 19 artiklan valossa komitea suosittelee, että sopimusvaltio:

(c) vahvistaa toimenpiteitä, joilla kannustetaan ilmoittamaan lapsen hyväksikäytöstä, mukaan lukien antamalla tähän mahdollisuuksia myös sijaishuoltoon sijoitetuille lapsille, sekä asettaa syytteeseen tällaisiin tekoihin syyllistyneet henkilöt;

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Lapsiasiavaltuutettu on 1.9.2005 toimintansa aloittanut itsenäinen viranomainen, jonka tehtävänä on edistää lapsen etua ja oikeuksia Suomessa. Valtuutettu antaa nyt ensimmäisen kerran YK:n lapsen oikeuksien komitealle oman arvionsa lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lapsiasiavaltuutetun raportti täydentää Suomen valtion komitealle vuonna 2008 antamaa neljättä määräaikaisraporttia. Komitean odotetaan antavan Suomen valtiolle suosituksia lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanosta kesällä 2011.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Vaasankatu 2, 40100 Jyväskylä
Puhelin: (09) 160 73986
Faksi: (014) 337 4248
Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

ISSN-L 1798-3991
ISSN 1798-4009 (verkkójulkaisu)
ISBN 978-952-00-3109-1 (PDF)

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO